

Fattigsveriges skugga

– diskurs och dynamik i det svenska klassambället

PAUL FRIGYES

Abstract

FATTIGSVERIGE SKUGGA is a study of public discourse on class differences, poverty and social exclusion in Sweden during different time periods, in relation to the socio-economic context and its changes over time. Main object of the study are Ludvig Nordströms "Lort-Sverige" (1938), Göran Skyttes "De rika och deras skatter" (1979) and Kristian Lundbergs, "Det här är inte mitt land" (2014).

In order to broaden the understanding of current attitudes, the study also view A) two antagonistic newspaper articles on recent development of low wage earners, B) a Facebook discussion about the concept of class, and C) a debate surrounding the critical probe by the TV-show Uppdrag Granskning 2013 of child poverty campaigns by childrens rights institutions.

The method in use is discourse analysis, with a critical realist foundation, accomplished by setting the discourse in a socio-economical context, in order to track to what extent public discourse reflect the actual changes of the knowledge society, with its increasingly different dimensions of class differences and struggle over privileges.

Results show that public and media discourse regarding class differences and marginalization tend to either show signs of confusion, or to rely on industry-era problematization, in the face of the mounting multi-dimensional postmaterialistic challenges.

Keywords: Class differences, poverty, exclusion, discourse analysis, postmaterialistic society.

Total: 10.987 words
(excluding references, abstract and attachments)

Innehållsförteckning

1. Inledning	
1.1 Bakgrund.....	5
1.2 Frågeställningar och syfte.....	5
2. Metod och teori	
2.1 Metodval.....	7
2.2 Metodiska nyckelbegrepp.....	7
2.3 Ämnesmässiga nyckelbegrepp.....	7
2.4 Metodiska begränsningar.....	8
3. Källor, urval och begränsningar	
3.1 Källor.....	9
3.2 Begränsningar.....	9
3.3 Urval och relevans.....	9
3.4 Avgränsningar.....	10
4. Analys A: Tre böcker om klassklyftor	
4.1 Lort-Sverige.....	11
4.1.1 Lort-Sverige – innehållsanalys.....	11
4.1.2 Lort-Sverige – materiell bakgrund.....	13
4.1.3 Lort-Sverige – diskursens karaktär.....	13
4.2 De rika och deras skatter	
4.2.1 De rika och deras skatter – innehållsanalys.....	14
4.2.2 De rika och deras skatter – materiell bakgrund.....	16
4.2.3 De rika och deras skatter – diskursens karaktär.....	17
4.3 Det här är inte mitt land	
4.3.1 Det här är inte mitt land – innehållsanalys.....	18
4.3.2 Det här är inte mitt land – innehållsanalys.....	19
4.3.3 Det här är inte mitt land – diskursens karaktär.....	20
5. Analys B: Tre samtida diskursytter	
5.1 SVT/OECD mot Reforminstitutet/Eurostat.....	21
5.2 Begreppsordet i en Facebook-diskussion.....	22
5.3 Uppdrag Granskning i diskursernas kamp.....	24
5.4 Slutsatser av samtidsdiskursens exempel.....	25
5.5 Dagens strukturella situation.....	25

6. Resultat och slutsatser	
6.1 Resultat.....	27
6.1.1 Svar på frågeställningar.....	27
6.2 Hur har genomförda val och prioriteringar påverkat resultaten?.....	27
6.3 Implikationer för vidare forskning och forskningsförslag.....	28
6.4 Generalisering av studiens resultat.....	28
6.5 Avslutande diskussion.....	28
6.5.1 Från arbetarfattigdom till marginaliseringsfattigdom.....	28
6.5.2 Paradoxer i överflöds- och kunskapssamhället.....	28
6.5.3 Överflödssamhällets funktionella jämställdhet.....	28
6.5.4 Samhällskontrakt och framtidsvisioner.....	29
7. Referenser.....	29
8. Bilagor	
8.1 Bilaga 1.....	34
8.2 Bilaga 2.....	34
8.3 Bilaga 3.....	35

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Vi var nästan grannar, men jag besökte sällan min klasskamrat Torben, som bodde i en äldre radhuslänga i tegel i Sibbarp. Vid något tillfälle kom jag ändå dit på födelsedagskalas och när jag skulle gå på toaletten hänvisades jag ut över den lilla gården bakom radhuset. Förvånat upptäckte jag att familjen hade utedass, inte badrum inomhus som alla andra.

Och några år senare, när vi bodde i ett gatuhus i Limhamn, ropade min mor en dag på mig:

– Hämta kameran och ta en bild, fort, nu kommer di o hämtar ”kalopsaborkana”.

Jag tog ett foto på lastbilen på Järnvägsgatan (t.v). Och hon hade rätt, kommunen slutade snart att hämta avföringstunnor i staden.

Men i det sena 70-talets Malmö fanns ännu sådana fickor av förmodernitet kvar, påminnelser om att fattigsamhället inte var långt borta, trots rekordår och att Sverige etablerats som ett ledande välfärdsland och närmast en stormakt inom VVS-funktionalitet.

I vår tid ser klassamhället annorlunda ut, utedassen är borta, annat än som pittoreska inslag i de välbeställdas sommarhus, och bilden av den magra, hungrande arbetarklassen är lika irrelevant som den av en överklass av direktörer med svällande istermagar och cigarrer. I den nya överklassens privilegier ingår i stället att avstå från röktobak och frosseri – risken för hjärt-kärlsjukdomar har alltmer blivit underklassens ok (Socialstyrelsens hälsorapport, 2009, s. 25). Och även om rikedom fortfarande kan manifesteras i stora hus och bilar, finns det indikationer om att upplevelser, resor, förverkligande i arbetslivet, urban, aktiv livsstil blir viktare markörer för de privilegierade. När SOM-institutet på Göteborgs Universitet 2005 mätte ungas värderingsförändringar visade sig fem värden bli allt viktigare: jämlikhet, ett liv fullt av njutning, ett behagligt liv, självförverkligande och socialt anseende (Oscarsson, 2005, s. 44-45).

1.2 Frågeställningar och syfte

Men denna bakgrund har jag syftat till att studera hur problemen med klassklyftorna tar sig uttryck i diskursen i olika tider, och om man över tid kan se att postmaterialistiska privilegier/brister slår igenom i vårt samhälles beskrivning av utsatthet och klassklyftor?

Frågeställningarna är tre:

1. Hur speglas problembeskrivningen av Sveriges klassklyftor i tre uppmärksammade böcker som utkommit i tre skilda epoker?
2. Vilka kännetecken finns i vår samtids diskurs och diskursstrider om klassklyftor?
- 3 Hur har vår samtids uppfattning av klassklyftornas huvudproblem förändrats i takt med de faktiska förändringarna i samhällets materiella villkor?

Forskningen om fattigdom och klassklyftor erbjuder ett påfallande välfyllt skafferier med många framstående forskare. Några verk denna studie sett som orienteringspunkter är t.ex. Valfärdens Marginaler (Tapio Salonen, 1994), Social Policy and Economic Development in the Nordic Welfare Model (Joakim Palme och Olli Kangas, 2005), Arbete, konsumtion och den nya fattigdomen, (Zygmunt Bauman, 2006), och Fattigdom utan gränser, (Hans Swärd och Lena Engelman, 2012). Även Levnadsnivåundersökningen (LNU 2010) bör nämnas (utförs återkommande av Stockholms universitet). Forskning om sociala förhållanden finns det påfallande gott om. Men själva diskursen, vår allmänna, ofta medialiserade och ibland diffusa uppfattning om hur saker ”ligger till” är mer outforskad, trots att den utövar ett stort inflytande på politiken genom att göra verkligheten tolkningsbar (Fairclough, Fairclough, 2012, s. 2-6; Žižek, 2009, s. 17-19). Om samhället ska lyckas motarbeta klassklyftorna är det viktigt att de verkliga problemen få fäste i diskursen, så att insatserna riktas mot just dem, och inte mot de som ärvt eller får mest klatschig mediegestaltning. Därför har jag velat undersöka några exempel på diskursen förr och idag och hur den relaterar till sina epokers socio-ekonomiska förhållanden.

2. Metod och teori

2.1 Metodval

Inför valet mellan idéanalys och diskursanalys har jag funnit det senare lämpligast. För det första för att idéanalysen främst strukturerar semantiska teknikaliteter, (Esaiasson, s. 235) men även för att dess fokus på inre vetenskaplig giltighet fungerar sämre på medieproduktens populariserade begreppsapparat. Med diskursanalysen kan skrifterna sättas i en bredare samhällig kontext, framför allt när de relateras till materiella förhållanden.

”Nu har jag fått all information. Nu vill jag veta vad fan det är frågan om,” är en skämtsam beskrivning av det obegriplighetsfilter som tillrättalagda kommunikörer kan generera. Diskursanalysens syfte är just att avtäcka detta.

Ytterligare ett skäl till att diskursanalysen är att föredra på medialiserade skrifter är att livskraften hos dessa bygger på förmågan att ingå i en större, känslomässigt laddad, publikanpassad berättelse. Genom diskursen får fenomenen mening (Wetherell & Potter, 1992, s. 65).

2.2 Metodiska nyckelbegrepp

I analysen av de tre huvudsakliga studieobjekten försöker jag använda etablerade diskursanalytiska standardbegrepp som nodalpunkter, myter, ekvivalenskedjor, representation, flytande signifikanter, antagonism och hegemoni. Jag hårdexploaterar inte nomenklaturen i tron att den avtäcker stora insikter. I viss mån handlar det om en övning i att pröva hur väl begreppen tillför analytiska insikter: De analyserade böckerna är också avsiktligt transparenta, med en proklamerande karaktär och inbjuder inte till dekonstruktion av dolda underliggande budskap. I den mån de bär dolda mönster är det inte i den *inre* diskurs de placerar sig i, utan i sin funktion som del av en större samhällig diskurs/tidsanda. Med diskursanalys söker man dolda dialekter i en text, i dessa fall bräker de ohämmat i sig själva. Metodbegreppen har framför allt hämtats från Marianne Winther Jørgensen och Louise Philips ”Diskursanalys som teori och praktik” (Jørgensen, Phillips, 2000, s. 57-58) som erbjuder ett ramverk för en metod som annars lämnar utrymme åt friare semantisk tolkning.

2.3 Ämnesmässiga nyckelbegrepp

Själva undersökningen siktar mot att studera beskrivningen av klassklyftor och problem hos samhällets svagare grupper, vare sig det gäller ekonomi, social situation eller brist på makt/inflytande. Begreppen som betecknar grupper i klassamhället ringas in situationellt, med olika termer, beroende på tidsepok och avsändare, som fattigdom, rikedom, relativ fattigdom, absolut fattigdom, klassklyftor, klassamhälle,

utanförskap, ojämlikhet, underklassproblematik, marginalisering, utanförskap, underprivilegiering, social inklusion och exklusion/utestängning (de två senare är favoriserade EU-begrepp). Att växla mellan begrepp utan klart definierad innebörd kan tyckas spretigt, men uppgiften är just att beskriva dynamiken i ett fenomen som i skilda sammanhang definierats med olika termer och dessutom haft olika karakteristika.

2.4 Metodiska begränsningar

Diskursanalys finns i flera former, och har med tiden också fått hård kritik. Enligt min uppfattning beror det på att den ibland tillämpats som patentmetod för att med vetenskapliga anspråk märka ord och leta misstänkt olämpliga dolda avsikter och ibland hemfaller åt beskäftig, åsiktspolisiär patrulltjänst. Inom forskningen uttrycks kritiken inte så grovt, men metodens begränsningar är kända. Boréus och Bergström beskriver fem metodproblem: idealistisk verklighetsflykt, relativistisk amoralitet, bristande förankring i materiella villkor, det diskursiva fägelperspektivets oförmåga att ge aktörsförklaringar, samt svårigheter att hantera icke-diskursiva sammanhang (Boréus, Bergström, 2000, s. 256-261).

Frågan om anti-realism återkommer i kritiken. Alan Bryman lyfter också fram det som vanligtvis kallas flummighet, när han citerar kritik från Alvesson och Kärreman (Alvesson och Kärreman 2000/2011) om att diskursanalys som begrepp och metod är ett så brett koncept att den är svår att avgränsa eller utvärdera på ett meningsfullt sätt (Bryman, 2012, s. 539-540).

Denna studie relaterar därför diskursen tydligt till den materiella verkligheten, och bygger på en syn där diskurs inte är en självreferande, autonomt uppvuxen sfär, utan i hög grad är, som Mike Reed i tidskriften *Organization* framhåller, beroende av den icke diskursiva verkligheten - socioekonomiska förhållanden. (Reed 2000, s. 520-530).

Diskursanalys som metod torde därmed ha ett betydande värde, inte bara för att avslöja positivismens absoluta anspråk, utan även för att granska medialiseringens inverkan på diskursen.

Min tappning av diskursanalys är i Norman Faircloughs anda, genom anknytningen till kritisk realistisk ontologi, alltså att diskurserna står i ett dialektiskt förhållande till andra sociala icke-diskursiva dimensioner (Fairclough 1992/2002, s. 64). Möjligen går min kritisk realistiska ambitionen längre än den Faircloughska ortodoxin, genom antagandet att de materiella förhållandena är av *avgörande* betydelse för diskursens utformning. Premisserna skiljer därför från den tradition där diskurserna autonomt kämpar om hegemonin och skapar verkligheten. Min grundsyn är att de socioekonomiska förhållandena på sikt styr diskursernas hegemoni enligt en mer klassisk historiematerialistisk förklaringsmodell (Marx, 1859/1970). Diskurserna är därmed både konstituerade och konstituerande.

I metoden diskursanalys ser jag uppdrag att inte bara avslöja ojämlika maktförhållanden, utan även avslöja diskurser som i sig utger sig för att avslöja sådana förhållanden. Denna ”lek med speglar”, är analysmetodens potentiella styrka, den bör inte à priori riktas mot en viss maktdiskurs, utan vara förutsättningslöst utforskande.

En grundhållning för studien är dock att jämlikhet i sig betraktas som eftersträvansvärt för ett samhälle, även om det i sig inte är en premiss för undersökningen.

3. Källor, urval och begränsningar

3.1 Källor

Studiens centrala objekt är tre utgivna böcker, av olika författare, från olika epoker och med olika explicita syften. Huvudsakligen speglar Nordströms bok fattigdomen, Skyttes bok klasskillnaderna och Lundbergs utanförskapet. Valet syftar till att visa upp skilda medialiserade berättelser om ”sociala utmaningar” som verkat i ett diskursivt normativt fält i sin tid. Utöver dessa böcker studeras två antagonistiska artiklar om fattigdom i Sverige, en Facebook-diskussion om klasskillnader och Uppdrag Gransknings program om tre välgörenhetsorganisationers kampanjer om barnfattigdom.

3.2 Begränsningar

De tre bokverken utgör definitionsmässigt subjekt som förhåller sig till både en övergripande samhällsdiskurs och den snävare idémässiga diskurs de ingår i. Till skillnad från offentliga utredningar och allmän forskning, som kan vara diskursivt marginaliserade, fångar dessa publika verk något stråk i samtiden. Icke desto mindre kan inte analysen av diskursens uttryck i dessa verk bevisa annat än hur detta reflekteras *just här*. Ingalunda utgör de bevis för att de som helhet representerar en allmän, hegemonisk diskurs. Givetvis finns även andra böcker och infallsvinklar. Urvalets representativitet för den *hegemoniska* diskursen är alltså begränsad.

Samma sak kan sägas gälla för de nedslagen i 2010-talets samtidsdebatt. Det finns andra antagonismer som kanske representerar den hegemoniska diskursen med högre validitet. Studieobjekten är ett försök till att konstruera en helhetsbild utifrån exempel på rimligt skilda, aktuella perspektiv.

Representativiteten när det gäller stil, samt trädning av underförstådda diskursiva överenskommelser om t.ex. vår nation, vår ras eller ”de rika”, torde vara högre, åtminstone visar de vad som var och är acceptabelt att skriva i offentligheten. En del av Ludvig Nordströms utsagor skulle i dagens diskurs sannolikt uppfattas som rent fascistiska. Det säger en del om förändringarna i Sveriges sociala diskurs. De tre böckerna kan dels belysa vilket diskursivt bagage vi har med i vår tid, dels visa karaktären och riktningen på förändringen av vår samtida konstituering av begreppen.

3.3 Urval och relevans

Det strategiska urvalet av just dessa böcker försvarar sin relevans av tre skäl:

A) Samtliga har getts ut några år efter ekonomiska kriser, Nordströms verk kom då världen återhämtade sig efter 30-talsdepressionen, Skyttes verk efter 70-talets två oljekriser och Lundbergs några år efter finanskrisen 2008-2009.

B) Samtliga har skrivit av författare med närhet eller tillhörighet till underklass, arbetarklass eller social detronisering (Nordström) med emotionella bindningar till en underprivilegerad situation..

C) Böckerna gavs ut under nyckelpunkter under gångna seklet. Nordströms gavs ut när det stora, svenska, modernistiska välfärdsbygget hade tagit fart, i ett Sverige med utbredd materiell fattigdom. Skyttes skrevs vid det svenska välfärdsprojektets höjdpunkt, då jämlikheten var som högst, välfärdens institutioner utbyggda och den nationella självsäkerheten på topp (Molander 2014, s. 54). Lundbergs bok skrevs i vår eklektiska tid, med ett överflödssamhälle kännetecknat av billiga varor, materiellt överflöd, ökande reallöner för de flesta – och samtidigt nyfattigdom, ökad relativ fattigdom, tiggeri, hög arbetslöshet, marginalisering, globalisering och migrationsströmmar. (Swärd och Engelmark, 2012)

3.4 Avgränsningar

Studiens syfte handlar inte om att visa *att* föreställningar om fattigdom och klassklyftor förändrats över tid. Uppgiften är att visa drag hos medialiserade diskurser och försöka se om och hur de influerar vår verklighetsbeskrivning.

Vilka som är de bärande klassutmaningarna i det vi ibland kallar kallar kunskapssamhället, det postindustriella eller postmateriella samhället avser jag inte att lösa i denna studie. De berörs blott som förklarande korrektiv och stödjepunkt till diskursen och inte för att klargöra deras proportionella angelägenhet.

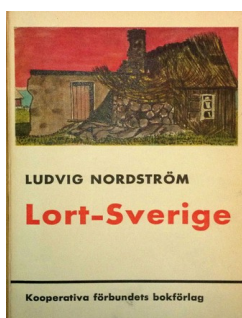
Hur den allmänna forskningens insikter om det moderna klassamhällets karaktär kan överföras till den mediala och politiska världen ingår heller inte i studien. Däremot vill vi identifiera möjliga brister i hur en sådan trädning fungerar idag. Om samhället kan enas om att vissa nya karaktäristika för de underprivilegerade är verklighet idag, då bör de verkliga bristerna bemötas med rätt medel och riktas mot rätt problem.

4. Analys A: Tre böcker om klassklyftor

4.1 Lort-Sverige

Ludvig "Lubbe" Nordström: Lort-Sverige
Kooperativa Förbundets förlag, 1938

4.1.1 Lort-Sverige – innehållsanalys

Ludvig "Lubbe" Nordström (1882-1942) var författare och journalist, uppvuxen i Härnösand och bosatt i Stockholm. Före Lort-Sverige, ett tidigt, vägledande socialreportage, hade han gjort flera likartade projekt i romaner och reportage. Boken byggde på radioserien "Med Ludvig Nordström på husesyn", och redogör för en resa i landsbygden 1938 för att undersöka bristerna i rikets bostadssituation. Planen var att besöka 43 provinsialläkare och 27 präster, under den sju veckors resa Nordström genomförde med medhjälparen Axel Hedin.

Ludvig Nordström hade själv tagit initiativet till att både intervjua landsbygdsläkare och präster, för att introduceras till olika hem i bygderna. Han drar dock tidigt i texten slutsatsen att kyrkan inte är vägen till ett bättre liv. Efter att ha besökt en kyrkoherde som han finner sympatisk, tvingas han medge att prästerna inte var relevanta för studien:

".../ De stodo utanför samhällets och människornas verkliga liv." (s. 43)

Här etableras en punkt i berättelsen som blev vägledande i 1900-talets svenska modernitet, ett farväl till kyrkans sociala problemformuleringsprivilegium och en bekräftelse av sekularismens diskurs.

Valet av läkare till ciceroner slår fast ett perspektiv som i sig också bär en berättelse. Resultatet torde blivit annorlunda om han träffat t.ex. borgmästare med intresse av att ge en mer gynnsam bild av sina orter.

Nordströms intervjuer har ett tydligt infrastrukturellt och teknokratiskt anslag och behandlar inte frågor om sjukdomar eller medicin. I Eskilstuna förklarar en läkare att centralvärme är nyckel till det svenska bostadsproblemets lösning. (s. 22-23) Nordström slår explicit fast provinsialläkarnas roll som befriare:

"De oro Lort-Sveriges dödsfiender och det är de, som skola bära denna nationella skam till graven." (s. 23)

Läkarnas roll framhävs även under ett besök i ett torp:

"Och alla skrattade utom doktorn, som lugnt fortsatte: – Jag förlåter er aldrig, om ni inte ordnar bad eller åtminstone dusch, nu när ni har både värmepanna, tvättstuga, rörledning och allt. Och jag kommer icke att släppa er, förrän det blir gjort.

Det var en provinsialläkare, det! Sådana ska de vara! Och sådana voro alla de, som jag hade att göra med. Ansvarsmedvetna, uppfostrande, ledande, lärande, tuktande, förmanande, bestraffande,

uppmuntrande, belönande.” (s. 63)

Läkarnas språk återges som norm, och skiljer sig starkt från fattigfolkets, vars svar ibland återges roat dialektalt, som hos några samer i Arjeplog:

”- *Blir det inte ganska dyrt att leja hästar då?*

- *Jo, det blir micke dirare än pil.*

- *Är bilskjuts billigare?*

- *Jo, pilskjuts är pilligare.*” (s. 408)

Som en slags avvikande modalitet, en paus från det formella uppdraget, återges dialogerna med chauffören Axel Hedin. I sin lakoniskt understödjande närvaro utgör han en slags lojal Dr. Watson. I samtalen med Hedin i bilen skapas ett intimt reflektivt rum, en meta-nivå i texten där läsaren är med, bakom kulisserna och de officiella intervjuerna.

De rika är generellt frånvarande i berättelsen. Inledningsvis etableras dock en kontrastpunkt genom att återge en karikerad bild av stadens lättja och odygd:

”- *Flickorna, i samma ålder som flickan här, allaredan med pudrade ansikten, sminkade läppar och i vissa fall och vissa kretsar rödmålade naglar. Handväska med spegel och ofta nog preventivmedel. Bakelser och snask till dagligt bruk, plus cigaretter. Silkesstrumpor, högklackade skor, ondulerat hår. Inga syskon att ta hänsyn till, att hjälpa, ta hand om, tävla med. Bortskämda av föräldrarna. Lillgamla, blaserade, frågande bara efter en sak: nöjen, nöjen och nöjen.*” (s. 38-39)

Klasskillnaderna tecknas mellan bortskämd urbanitet och rural strävsam traditionalism.

I ett otal avsnitt beskrivs torpens armod och trängsel, och framhålls som det ”verkliga Sverige”:

”*En lukt av sillake och instängd luft, sammansatt av odörer från röta i trävirke, mögelsvamp, nattkärl, gamla svettinpyrda kläder, sura skodon, smutsiga strumpor, fyllde stugan. Aftonsolen sken in på allt detta elände och samlades kring de tre barnen, som stumma tittade på oss med blå, öppna, klara ögon.*” (s. 31)

De fattigas liv konstrueras med ett enhetligt, närmast exotiserande sätt. Fattigfolket är dock inte bara oförskyllt drabbade, utan även usla, degenererade och snuskiga, med eget ansvar. (s. 140)

I framställningen indikeras även en oförlöst identitet i form av den nordiska rasen, som utgör en idealtyp, en tillhörighet med positivt laddade ekvivalenskedjor.

”*Vi veta, att den nordiska rasen av gammalt skilt avträdet från bostaden.*” (s. 26)

Omständigheterna kan antingen förädla eller degenerera rasen, en ”renögd ras” kontrasteras mot ”försvagande, förvekligande och moralisk förnedring av rasen.” (s. 40)

Armodet beskrivs måleriskt, ofta närmast burleskt:

”*Rummet i sin tur var så lågt i tak, att doktorn inte kunde stå rak, fyllt av en ljum, fet, obeskrivlig lukt, vilken fastnade i gom, näsborrar och hals, så att de med ens kändes liksom ludna av någon obeskrivlig, osynlig smuts, irriterande slemhinnor och nervspetsar, så att man fick kväljningskramp. Detta rum var ett underverk av hoppackade och hopbyltade mattor, gardiner, soffor, bord, stolar, kommoder och Gud vet allt. Det såg ut som ett moras av gråsvart lump. En tattarinteriör är icke värre. På Balkan eller i en turkisk by i Mindre Asien är det inte värre, jag har sett även de interiörerna, så jag vet, vad jag talar om.*” (s. 68)

Icke-svenska identiteter och tattare utgör motpoler till en nordisk idealstandard. Balkan och Mindre Asien blir symboler för underutveckling och underlägsenhet. Mot misären ställs egnahemsrörelsens nya villor som växer upp vid sjön Glan utanför Norrköping.

”*/.../ En fortlöpande splitterny villabebyggelse! Funkishus, trädgårdar blommor, ljusa, glada färger. Och överallt stommen till nya hus, betonggrunder, byggnadsställningar. Här marscherade det nya Villa-*

Sverige fram på bred front. Och bara ett stenkast från detta - Lort-Sverige, Balkan!” (s. 69-70)

Det nya funkis-Sverige synes även bära en ny, framåtriktad anda, med ”krav” konstituerat som något positivt:

”Här mötte jag, hela den lokala mentalitetens struktur till trots, det moderna Villa-Sveriges än mer utpräglade mentalitetsstruktur: förlitandet icke på Gud utan på Staten. Här var icke bön och åkallan. Här var krav: var så god och ge oss bara!” (s. 81)

Väl i Skåne nås armodets bottenpunkt, under ett första besök hos ett par med nio smutsiga barn, där hustrun tillskrivs ”ett magert, utslitet, förbittrat ansikte” som är ”stämplat av denna egendomliga, osvenska, onordiska undergivenhet, som man ser i gamla livegenskapsländer”.

Provinsläkaren tillfrågas vad denna otroliga smutsaktighet beror på.

”- Ja, sade han allvarligt, skåningen är skitig, det står inte att förneka. Man får vid konstaterandet av detta ostridiga faktum antagligen ta med i beräkningen, att han så länge haft det mest intima samliv med djur: hästar, kor, får, svin, höns /.../.” (s. 123)

4.1.2 Lort-Sverige – materiell bakgrund

1930–1933 drabbades världens ekonomier av den stora depressionen, med fattigdom och massarbetslöshet. Redan under 30-talets första hälft påbörjades en global återhämtning, där staterna underbalanserade budgeten för satsningar som gav ökad ekonomisk aktivitet. I Sverige tillträdde en socialdemokratisk regering 1932 med nödhjälpsarbeten och satsningar på byggande och bostadskrediter. I boken citeras uppgifter från SCB 1938 om att 40 procent av Sveriges bostäder var antingen usla, förfallna eller eländiga. Bara knappt 8 procent var fullgoda. 1938 hölls även Saltsjöbads-konferensen, där arbetsgivar- och arbetstagarorganisationerna avtalade former för löneavtal som skulle bli vägledande för resten av seklet, och symbol för Sveriges samförståndsinriktade samhällsmodell. (Elvander, 2002)

4.1.3 Lort-Sverige – diskursens karaktär

Berättelsen om Lort-Sverige, både som bok och i radio, hyllades för sitt sociala patos, men kritiserades också för att ha svartmålat de fattiga. (Larsson, 1939)

Det är lätt att se bokens paralleller till Selma Lagerlöfs undervisningsroman ”Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige”. Bägge etablerar en nationell identitet, här genom en gemensam problembeskrivning och ett nationellt uppdrag. Lort-Sverige knyter även an till arbetarförfattarnas socialrealism. Bokens nodalpunkt är ”Lort-Sverige”, en samlingsbeteckning för armod, usel hygien och bristfälliga bostäder, och enligt en provinsialläkare även svält hos skogstorparna (s. 30).

Motsatser utgör folkhemmet, villa-Sverige och moderniteten som även förses med sekulära markörer. Provinsialläkarna görs till symboler för framåtskridande och deras verklighetsbeskrivning dominerar berättelsen utan ifrågasättande.

Genomgående undersöks tre teman:

Primärt boendevillkoren, VVS och tekniska förhållanden (centralvärme, vatten- och avloppsledningar).

Sekundärt organisatoriska resurser (hälsovårdsnämnd, kommunalnämnd, provinsläkare och lagstiftning).

Tredje tema är den ”andliga” frågan. Efter att prästerna diskvalificerats från problemformuleringen, ringas denna in som olika aspekter av problematisk ”mentalitet”. Problemen beskrivs med termer som

”arbetsoviljan”, ”understödstagarmentalitet”, och knyts till aktörer som ”statare”, ”tattare”,

”backstusittarproletariatet”, ”slusk” och ”nådehjon”, gärna även med löst knutna referenser till ”onordiskt” eller pejorativa domäner som ”Balkan” och ”Mindre Asien”.

Bokens bär dock tydliga stråk av hopp, både när det gäller boendeförhållandena och i bilden av ökad social mobilitet. Nordström konstaterar att ståndcirkulationen aldrig varit större i landet änd vid detta slut på 30-talet: ”Alla gamla klassgränser ha fallit”. (s. 170).

Nordström driver frågan om brister i själstillståndet och ”själshygienen”, där undermåliga materiella faktorer korrelerar med andligt förfall och mental smutsighet. Termen ras och folkstam utgör självklara stödjepunkter och idealtyper. När bondedöttrarna lämnar bygden och ersätts av ”utländskor” benämner Nordström det som ”omedvetet landsförräderi” (s. 375), och ”förfinskningen” placeras in i ett mönster av moralisk upplösning.

Uppfattningen av ras framstår som främmande ur vårt moderna perspektiv. Det är dock oklart i vilken mån ”ras” egentligen avser det vi idag kallar ”kultur”. Avsåg Nordström, en uttalad antinazist, att även individerna som sådana måste städas bort? Det framgår inte. Termer som en ”ren ras” är en höggradigt flytande signifikant, ödesdigert missbrukad i Nazityskland, men möjligen även tolkningsbar som mer välvilligt konstituerad idealtyp. Ändock etablerar texten en ekvivalenskedja för förståelsen av fattigdomen, där talet om den mänskliga smuts samspelar med tidens tillämpade program för ”tvångssteriliseringar” av undermåliga människor, samt möjligen även för senare tiders outtalade uppfattningar om hur vi ser på fattiga och på Sveriges nationella och etniska identitet.

4.2 De rika och deras skatter

Göran Skytte: De rika och deras skatter
Ordfront Förlag (1979)

4.2.1 De rika och deras skatter – innehållsanalys

Göran Skytte var under 70-talet journalist på socialdemokratiska morgontidningen Arbetet i Malmö, för att under 80-talet jobba med bland annat tidningen ETC och samhällsgranskningar i TV-programmet Magazinet. Han var en välkänd figur i Skånes s.k. 68-vänster och även musiker i proggruppen Hoola Bandoola Band. Under 90-talet blev han bekännande kristen, sedermera även uttalad marknadsliberal kolumnist på Svenska Dagbladets ledarsida. Skytte föddes i Västra Skrävlinge församling i östra Malmö, där det hus som i boken exemplifierade det fattigas typiska hemvist stod. Sedan decennier bor Skytte idag i Ribershus, ett stenkast från området Fridhem, hemvist för bokens reportage om de rika. Boken utkom på Ordfront Förlag 1979, och omfattade tolv kapitel på 162 sidor. Pocketinbindningen placerade den i en 60-tastradition med radikala samhällsskrifter. Förlaget Ordfront var en av den radikala vänsterns centrala medieinstitutioner under 70-talet, nära knutet till det maoistinfluerade SKP.

”De rika och deras skatter” är personligt hållen berättelse, med levande språk, retoriska vändningar och paradoxer. Även värderingar och åsikter om inslag i undersökningen är vanliga. På sidan 16 refererar Skytte till att han fått kritik om att ha satt gränsen för vad som är en höginkomsttagare alltför lågt: ”Det visade sig att de hade helt fel.” skriver Skytte med en retorisk cliffhanger inför en av de vägledande insikter som ska avtäckas. Bara 5470 hade nämligen inkomst över 100.000 under 1977, erfar Skytte, och ger sen vägledning som planterar en misstanke:

“Och det är en låg siffra.” (skrivet på egen rad)

Göran Skyttes stil är eftertrycklig, värderande och docerande. Vissa miljöer beskrivs detaljrikt, ibland även för vad de saknar, som stadsdelen Bellevue:

”Här finns det inte ett enda höghus som stör strandlinjen ut mot havet, inga bullringa motorvägar, inga jugoslaver och inga greker och inga turkar och inte heller några arbetare, inte ens av den helsvenska sorten. Det är ett område som präglas av exklusiv smak, här vilar det ett lummigt lugn, här har man pool i trädgården (eller inomhus), Mercedes i garaget, aktier i portföljen, båt i hamnen och pengar på banken.” (s. 21)

Den personliga, berättande stilen var ett vanligt drag i 70-talets “New journalism” och här antyder den suggestiva retoriken ett undersökningsuppdrag. Redan det retoriska upplägget, en upptäcksresa för att lösa en gåta, gör att man förstår att de rika inte betalar skatt som de ska (vilket redan titeln visar). De första fyra kapitlen ägnas åt att bevisa detta med siffror från skatteverket om strategiskt utvalda grupper. Det framgår tydligt att de flesta höginkomsttagare betalar hög skatt, över 50 procent, men lika klart framgår att en del höginkomsttagare genom att utnyttja avdragsrätter betalar låg eller mycket låg skatt.

Ett nyckelbegrepp, med funktion som retorisk hävstång är ”de rika”, som upprepas flitigt. Bara i kapitelrubrikerna förekommer det som morfem vid hela fem tillfällen, även i sammansättningar som ”super-rika”, och ”rikemansbarn”. Ordet ”höginkomsttagare”, en mer teknisk och strikt denotativ term, förekommer i rubrikerna vid ett tillfälle. Rubrikerna har också andra identitetsetiketter för den grupp som studeras, ”nollskattare” och ”lågskattare”. I en rubrik förekommer begreppet ”fint folk.”

Begreppet ”de rika” upprepas så ofta att det närmast ges en liturgisk karaktär. Att gruppen är mysteriets skurkar indikeras redan i förordet. Skytte intar alltså tydligt ett aktörsorienterat normativt perspektiv. När de rika väl konstruerats som samlande kategori knyts en rad egenskaper till denna signifikant om överdådiga vanor och skattesmiteri.

Av de fattiga, eller låginkomsttagarna som de vanligtvis kallas här, syns föga. Sedd som myt intar de närmast den roll som inom dramatiken brukar kallas ”straight man”, alltså en karaktärlös normalfigur, som får de rika att framstå som desto mer bisarra och motbjudande.

I kapitel fem ägnar sig Skytte åt att granska fastighetsbranschen, konstituerad som en värld där med idealiska avdragsregler för skattesmitare, vilken etableras som domän för skumraskaffärer. I kapitel åtta introduceras även begreppet nollskattare, där Skytte beskriver hur vissa skaffar skulder för att få avdragsmöjligheter, och samtidigt sänker sin lön.

I ett sammanfattande kapitel radar Skytte upp grupper som han undersökt, och betonar hur han förvånats av deras låga skatter. Den polemiska retoriken skymmer vissa bristande belägg i faktaunderlaget. Skytte skriver till exempel om hur han förutsättningslöst inledde sin granskning:

”/.../ Men jag trodde inte att antalet lågskattare skulle vara särskilt stort och jag var säker på att de flesta rika betalar hög skatt och t.o.m. mycket hög skatt. Så kom undersökningsarbetet igång och jag fann att många höginkomsttagare på fashionabla Bellevue betalar lägre i skatt än låginkomsttagarna på Rosengård. Det visade sig att högavlönade direktörer på Beritta Gurrigatan betalar samma skatt eller tom lägre skatt än sina hembiträden.” (s.121).

I själva verket visar Skyttes tabeller av de 12 höginkomsttagarna på denna gata att endast en – inte flera – betalade lägre skatt än de två hembiträdena (s. 32). Övriga elva betalade mer än hembiträdena, och hälften av dem betalade femtio procent eller mer i skatt.

Skytte tecknar vid flera tillfällen en retorisk figur om hur han inlett projektet förutsättningslöst, för att inför varje upptäckt skakats av det moraliska trask han fått insyn i. Hans intygande om sin fördomsfrihet övertygar måhända inte varje läsare, givet ämnet, frågeställningen och hans yrke, men som retorisk gest förmedlar det ändå budskapet att även andra fördomsfria läsare har skäl att vara skakade.

Man kan vidare studera om faktaunderlaget i citatet ovan otvetydigt stödjer hans tes (s. 121, citerat ovan).

Närmare studium visar även en logisk glidning, lätt att missa vid spontan läsning. Läs igen:

”Men jag trodde inte att antalet lågskattare skulle vara särskilt stort och jag var säker på att de flesta rika betalar hög skatt och t.o.m. mycket hög skatt.”

Meningen har en anvisning om att det han först ”var säker på” motbevisas i boken. Men meningen som följer, som ska styrka att det inte förhöll sig så, är mer diffus. Här knyts subjektet ”många höginkomsttagare” till handlingen ”betalar lägre i skatt än låginkomsttagarna på Rosengård”. Här har alltså frågan huruvida *de flesta* höginkomsttagare betalar eller inte betalar hög skatt plötsligt försvunnit, i stället påstås *några* av dem betala lägre skatt i procent än låginkomsttagarna i Rosengård.

Förklaringen är att siffrorna visar (s. 24) att majoriteten (= de flesta) av höginkomsttagarna betalade mellan 45 procent och 79 procent i skatt. I skatteuttagets deciler mellan 0 och 80 procent låg de flesta, 49 individer, mellan 50 och 59 procent. Om det är högt eller lågt är en värderingsfråga, men det motbevisar inte entydigt påståendet att de flesta rika betalar hög skatt. Skatteuttaget är procentuellt klart högre än i Rosengård där invånarna samlas i de två decilerna mellan 20 och 40 procent. Medianvärdet av lönerna i Rosengårdsgruppen kan av decilindelningen skattas till 26-28 procent. Endast tio av Bellevuegruppens totalt 143 betalade mindre skatt än så. Det stödjer följaktligen inte slutsatsen att *många* i Bellevue betalar lägre skattesatser än i Rosengård.

Skytte tar oss med på en resa där skattetabellernas normalt blodfattiga värld kontrasteras mot bokens personliga och polemiska språkbruk. Utan denna retorik hade boken kunnat utgöra en sakligt värdefull, om än ej statistiskt gedigen utredning om skattesystemets och avdragsreglernas brister i förhållande till dess avsikter. Men den kaxiga New journalism-präglade framställningen gör boken suggestiv, läsbar, och framför allt konstruerar den en underliggande berättelse som provocerar och frammanar känslor av delaktighet i att genomskåda en samhällsröta. Sedd som etablering av en diskursiv myt förlänar de beskäftiga postulaten, siffrorna och upprepningen av de utpekade aktörernas skuld en ideologiskt och moraliskt stärkande karaktär: Här ser ni hur det är, svart på vitt! Diskursen anmodar till handling. Men vilken handling?

4.2.2 De rika och deras skatter – materiell bakgrund

Boken kom ut efter de två oljekriserna i 70-talets svenska samhälle - en tid med hög inflation, ökande priser på konsumentvaror, men som också gröpte ut skuldbördor för fastigheter och bildade ansevärd privata tillgångar.

Arbetslösheten var låg, 2,7 procent 1977 (SCB, 1978), och under decenniet hade de så kallade Åmanlagarna införts, med ökad trygghet och medbestämmande på arbetsplatserna, vilket påtagligt stärkte den då traditionella arbetarklassens villkor. Lönerna steg stadigt, de medborgerliga anspråken likaså. Under åren runt Skyttes undersökning var den svenska ojämlikheten som lägst, mätt enligt Gini-koefficienten hade Sverige 0,2 i ginikoefficient 1980, varefter det steg stadigt, till 0,35 år 2010. (Molander 2014, s. 54)

I så måtto kan den sägas vara ett uttryck för en diskurs där Sverige länge gått mot ökad ekonomisk jämlikhet, och att klassklyftor alltmer sågs som oacceptabla, framför allt för den tidens radikala vänsterdiskurs. En borgerlig regeringsperiod 1976-79 tillkom efter ett långt socialdemokratiskt regeringsinnehav. En orsak till maktskiftet 1976 var Pomperipossa-debatten om skattesystemet, initierad av den folkkära författarinnan Astrid Lindgren som gick ut i politisk polemik efter att på grund av släpande skattedebiteringar varit tvungen att betala över 100 procent av sin marginalinkomst i skatt (Feldt, Kjell-Olof, Aftonbladet 17.11 2007)

Problemen med de komplexa avdragsreglernas snedvridande effekter var känd under 70-talet. En offentlig skatteutredning tillsattes 1970, och en skatteflyktsutredning 1977. Skytte kommenterar detta i sin bok:

”Detta eviga lappande för att stoppa skatteflykten har skapat en skattelag som är alldeles oerhört omfattande, komplicerad och svårtolkad. Och tack vare att lagen blivit sådan har den – tvärt emot sitt syfte – ytterligare underlättat skatteflykt.” (s. 65)

Samtidigt som Skyttes bok publicerades vittrade många av den radikala vänsterns bastioner. Ett mer individcentrerat 80-tal tog vid, där den ideologiska trosvissheten om socialismens snara ankomst raskt försvann. Skyttes karriär var däremot på uppgång, och boken passade in även i den nya tidens krav på ekonomiskt grundad samhällskritik.

Frågan om skattesystemets komplexitet fortsatte att vara omdiskuterad under 1980-talet, med epokens avregleringar och ökande inkomstskillnader. Även statsminister Olof Palmes privata skattemoral ifråsattes för en skattetekniskt oklar detalj i den s.k. Harvard-affären 1985.

Socialdemokraterna tillsatte en skatteutredning 1986 som ledde till det som kom att kallas ”Århundradets skattereform”, 1990/91, som innebar att inkomster skulle beskattas enhetligt oavsett hur de hade tjänats in och av vem.

4.2.3 De rika och deras skatter – diskursens karaktär

I Skyttes bok är de rika huvudbegrepp. Fattiga och låginkomsttagare skyntar bara som diffust kontrastbegrepp till bokens huvudaktörer. Fattiga och rika fungerar som statistiska signifikanter, självklara och oproblematiska i sin definition, och ställda mot varandra. Skytte fördjupar dock klassificeringen av de rika genom kategorierna nykomlingar och äldre burgen överklass, som uppges misstro varandra. Skyttes diskursiva fält definieras entydigt genom en kritisk granskning av ”de rika” och ”deras skatter”. Samtidigt ansluter han till diskursiva stråk även utanför vänsterradikalismen, nämligen även bredare förankrade föreställningar om ett förvuxet, nyckfullt skattesystem, som inte bara befördrar fusk utan även kväver företagsamhet och flit.

Vilken övergripande myt frammanas? Det uppenbara budskapet är att skattesystemet perverterats och missbrukas. Denna diskurs kan möjligen sägas ha varit hegemonisk under slutet av 70-talet, åtminstone omfamnades den av både borgerliga och vänsterradikala. Skyttes ekvivalenskedjor avviker dock från de borgerligas. Miljöbeskrivningarna av Malmös rikas ljuva tillvaro knyts induktivt till negativa bilder av invånarna. Dessa personers låga drag utgör det meningsskapande sammanhanget och ekvivalenskedjorna pekar oavslutligt mot de lågskattande aktörernas egen skuld, inte själva systemets. Skytte kritiserar ibland skattesystemet, men utan reformeringsanvisningar. Bortom den ekonomisk-tekniska framställningen syns framför allt en moraliskt uppmanande räfst riktad mot spelets aktörer. I så måtto är diskursen idealistisk och ideologisk, snarare än konstruktivt teknokratisk.

Här kan även Skyttes egen bakgrund från östra Malmö och arbetarklassidentitet ha spelat in. Att skuldbelägga de privilegierade framstår mindre adekvat om man har en materialistisk historiesyn, där individer förväntas spela de kort de fått sig tilldelade. Utifrån ett idealistiskt individuellt arbetarklassperspektiv däremot, där de rika à priori är främmande och klandervärda, är hållningen både logisk och terapeutiskt instrumentell. Den ansluter även till en äldre europeisk idealistisk mytbildningstradition med konspirerande rika köpmän som parasiterar på det strävsamma bondesamhället.

Ser man vänsterrörelsen som i första hand en ungdomlig väckelserörelse på idealistisk grund, snarare än som en genuint förankrad tro på socialistisk planekonomi i sig, är inställningen att främst lasta de rika som klass och/eller individer för sin omoral också begriplig. Ytterligare ett element förklarar något om den diskurs Skytte skrev i. I 70-talsradikalismens tankestråk ingick implicit föreställningen att klassklyftorna skulle försvinna i ett socialistiskt samhälle. I en sådan diskurs är reformering av systemet föga angelägen. Det vore att fåfängt lappa vidare på ett i grunden omoraliskt, dysfunktionellt samhällssystem. Genom att peka ut hur systemet misslyckats på grund av de rikas fifflande, frammanas ett större behov av att avskaffa

kapitalismen och orättvisorna med vilka systemet konstitueras som organiskt förbundna. Häri ligger, enligt min analys, den outtalade, djupa diskurs i vilken ”De rika och deras skatter” har sin hemvist, och förklaringen till de liturgiskt uppvisade onda idealtyperna: de rika, de fina, överklassen.

”De rika och deras skatter” utgör något annat än en räfst med själva skattesystemet. Den är i grunden snarare en grekisk melodram eller myt, en guidad vandring i det moraliska dödsriket, i en anda av väckelse som pekar mot nödvändigheten hos den förestående befrielsen.

På ytan förefaller vandringen från Lubbe Nordströms Lort-Sverige till Skyttes rika skattesmitare handla om en diskursförändring från *social* ingenjörskonst till *fiskal* ingenjörskonst - men i grunden handlade det snarare om en förskjutning från konstruktiv social ingenjörskonst i 30-talets gryende socialdemokratiska hegemoni till en antagonistisk kulturradikal väckelserörelse.

4.3 Det här är inte mitt land

Kristian Lundberg: Det här är inte mitt land
Bokförlaget Atlas (2014)

4.3.1 Det här är inte mitt land – innehållsanalys

Kristian Lundberg, skönlitterär författare från Malmö, har i flera böcker avhandlat utsatthet och klassklyftor. Hans prisbelönta genombrottsroman Yarden beskriver livet i Malmö hamn där timanställda arbetare sliter i en värld långt från den privilegierade stadens villkor. Han har ett tydligt traditionellt vänsterperspektiv men vägleds även av kristendomen. ”Det här är inte mitt land” är en tematiskt breddad reportagevariant av Yardens samhällsbild. Utgivarna, Bokförlaget Atlas, ingår som del av Arenagruppen, och beskriver sig som ”progressivt, med fötterna i samtiden och blicken mot framtiden”.

Boken har tre huvuddelar med vardera fyra kapitel. Uppdelningen är inte tydligt tematisk, utan behandlar olika överlappande aspekter på frågor som flyktingar, klasshat, kvinnomisshandel, psykisk sjukdom, arbetsrätt och samhällseliga orättvisor. Boken är skriven i en skönlitterär och personlig stil, men har stråk med reportagemässig research, där faktiska händelser och personer utgör underlag. Lundberg definierar ett tydligt syftet i förordet:

”För att sammanfatta: att läsa och skriva är för mig en radikal handling, ett motstånd. Och jag tycker att det börjar bli dags att samla sig til motstånd, dags att komma in från förstäderna och återerövra människovärdet.” (s. 15)

Lundberg varvar radikal samhällskritik med berättelser ur sin privata historia, barndomsvänner som dött eller blivit utslagna, men framför allt hans mors psykiska sjukdom, uppväxten i Malmös fattiga delar, och hur familjen befann sig i en slags tillstånd av belägring, ständigt hotad av myndigheter och överhet. Grundtemat i boken är att Sverige under senare år har genomgått en grundläggande förändring, och liksom Nordström talar Lundberg om att han gör en resa:

”Jag är människa och jag reser genom ett Sverige som jag inte längre kan känna igen. Är det här mitt land?” (s. 34)

Det inledande kapitlet redogör för omänskligheten och byråkratin på ett flyktingmottagning i Örskelljunga och landar snabbt i vad som är en nyckelhållning genom boken och Lundbergs förhållningssätt till ojämlika villkor:

”Det finns en grundfråga. Det är egentligen den enda fråga som behöver ställas, nämligen: vad är en människa värd? Det är inte svårare än så. Vi kan ställa en följdfråga: hur stor plats får en människa ta?” (s. 39)

Lundberg är alltså kompromisslös i sitt försvar för de enskilda, utsatta och undertryckta - definierade i klass, kön och etnicitet (främst det förstnämnda) – men tar ingen principiell ställning till frågan om fri invandring kontra reglerad, och om det senare skulle kunna efterlevas utan tvångsmedel. Det handlar om en instinktiv markering av ett medmänskligt imperativ.

I sin vidräkning med Sveriges återgång till ett djupnande klassamhälle håller Lundberg fram 18 oktober 2009 som en personligt förankrad symbolisk vändpunkt: dagen då en bemanningsanställd kollega till Lundberg i hamnen frågade arbetsledningen efter bättre skyddskläder. Enligt Lundberg blev en omedelbar konsekvens att denne aldrig mer erbjöds arbete där. (s. 153)

Oavsett hållbarheten och generaliserbarheten i iakttagelsen så stöds Lundbergs budskap här av en bärande balk: De fasta jobben i industrin växer inte längre som förr, och ett ökat beroende av temporära anställningar kan försvaga arbetstagarna i förhållande till arbetsgivarna. Framför allt om samhället inrättats så att lönearbete utgör ett villkor till ”innanförskap”: Siffror från SCB visar att fenomenet växer: Från 1990 till 2014 har antalet tillfälliga anställningar ökat från 9 till 15 procent av arbetsstyrkan. (SCB, 2014)

Det genuina engagemanget i Lundbergs bok är ostridigt. Stringensen är däremot oklar. I en Aftonbladet-recension anmärker Kajsa Ekis Ekman att boken saknar ”sammanhängande tankestråk”, och hon framhåller dystopin som en vådlig genre, eftersom den lätt kan leda till att man stänger in sig i idéer om Armageddon och göder uppgivenhet och vanmakt.. (Aftonbladet, 28.2.2014)

Lundbergs egna, öppret redovisade känslomässiga motiv kan förklara orsakerna till klasshatet, och han försvarar det också i ett kapitel (Klasshatets dynamik, s. 74 ff).

Författaren argumenterar alltså från ett traditionellt klasskampsperspektiv, där etnicitet och kön införlivats som element. Men han avvisar de nya tankestråk eller föreställningar om en socioekonomiska verklighet med nya samhörigheter eller andra typer av makt- och rikedomsklyftor. Han kommenterar Nya Moderaternas försök att gå från att vara ett elitparti till den arbetande majoritetens parti:

”Är det inte samma gamla högerparti, som det alltid har varit.” (s. 47)

I bokens sammafattande kapitel gör Lundberg en vidräkning med socialdemokratins misslyckande, svek och ”förlorade berättelse”.

Trots sin kompromisslösa kritik och sina absoluta anspråk på medmänsklighet väljer han att inte ge konkreta, operativa färdanvisningar till ett rättvisare samhälle.

”Jag har inga svar att ge, bara frågor.” (s. 198)

4.3.2 Det här är inte mitt land – materiell bakgrund

Samhällets materiella bakgrund 2014 behandlas i nästkommande kapitel som underlag till följande exempel på dagens debatt, och kommenteras inte i detalj här. Dock kan sägas att en avsevärd skillnad mellan den verklighet Lundberg respektive Nordström/Skytte. skrev i, Både i slutet av 30-talet och 70-talet fanns stort behov av arbetskraft och gott om lågkvalificerade jobb. I dag är arbetaryrkena kvalificerade, villkoren bättre och lönerna högre, men andelen som saknar tillträde till dessa jobb långt högre.

4.3.3 Det här är inte mitt land – diskursens karaktär

Lundbergs beskrivning av dagens Sverige använder staden som berättelse, en slags postmodernt stilgrepp. Kapitelrubrikerna av stadens gatunamn, vilket etablerar en närhet till staden och autenticitet.

Hans framställning bygger på ett konglomerat av signifikanter, fattigdom, utanförskap, vanmakt, maktlöshet, som knyts till utsatta grupper: misshandlade kvinnor, flyktingar, arbetarklass, underklass. Därmed etablerar författaren idealtyper som underbygger normativa och uppfordrande utsagor om verkligheten:

”Ensamstående förälder med invandrarbakgrund? Välkommen att stiga på fattigdomståget.” (s. 184)

”Det här är inte mitt land” är i flera avseenden en sluten text, fastmonterad i en tidlös känsla av underklass och observationer av hårdnande villkor.

Inför detta uppfordrar Lundberg till motstånd till varje pris, och han vänder sig även mot försök till relativisering eller justering av begreppen för fattigdomens diskurs. I ett kapitel om arbetsrätt (s. 165 ff) slår han fast: ”Malmö är en arbetarstad.”

Som känslomässigt engagerande verktyg använder sig författaren regelbundet av den egna känslan av att vara jagad och danad av ett underläge. I denna kompromisslöshet cementeras också dikotomin om det tidlösa klassamhället. Aktörerna i spelet kan dock bytas ut, från enbart arbetare till att även införliva flyktingar och kvinnor, vilket kapitlet från flyktingarna i Örkelljunga exemplifierar. Lundbergs starka koppling mellan de personliga erfarenheterna och samhällstillståndet gör dock att de problem som är biologiska, medicinska (framför allt moderns tilltagande psykiska sjukdom och vanmakt) med en ekvivalenskedja knyts till känslan av att alltid förbli underklass.

Skillnaden mellan Lubbe Nordströms Lort-Sverige är stor. Fattigdomen framställs även här som ett både materiellt och socialt-mentalt problem, men medan Nordström såg konturerna av en ljusare framtid ser Lundberg ett samhälles reträtt från sina sociala ambitioner och landvinningar, ett land utsatt för en osynlig militärkupp, där marknadskrafter och klassklyftor brutalt återinförts. Lundberg gör ingen kausal koppling mellan utvecklingen av de materiella förhållandena och de hårdnande attityderna, ”kuppen” framstår därmed som en frukt av makthavarnas illvilja och medvetna val.

Nodalpunkter runt vilken Lundbergs signifikanter rör sig är ”maktlöshet”, vilken målas upp som underklassens tidlösa tillstånd och huruvida motståndet kan resultera i varaktig förändring är oklart. Att känslan av desperation genomsyrar texten gör dock att den inte erbjuder förklarande nyanser eller alternativa tolkningar av klassbegreppet.

Moderns psykiska tillstånd, familjens sårbarhet och även författarens egen diagnos knyts till vittnesmålen om klassamhällets våndor, vilka därmed blir projektyta för de personliga erfarenheterna. Detta föder frågan om Lundbergs bild av verkligheten är tillräckligt förutsättningslös för att definiera villkoren för samtidens underklassproblem på ett sätt som har validitet för vår samtid. Känslor och personligt engagemang kan vara legitima drivkrafter för samhällskritiska granskningar. Men att Lundberg bara erbjuder problemlösningar i form av allmänna maningar till ”motstånd” och ”berättelser” (s.197-199), kan ses som indikationer om att de beprövade progressiva konkreta strategierna inte är applicerbara på dagens verklighet.

5. Analys B: Tre samtida diskursytor

5.1 SVT/OECD mot Reforminstitutet/Eurostat

12 maj 2014 publicerade SVT.se artikeln ”I Sverige ökar klyftorna snabbast”, (bil. 1) baserad på en granskning av västvärldens klassklyftor från OECD. Artikelns huvudnyhet var att inkomstklyftorna vuxit snabbare och mer här än i något annat västland. I artikeln intervjuades flera forskare, bland annat Michael Förster (OECD), samt ekonomerna Jesper Roine och Daniel Waldenström. I centrum stod utvecklingen för den fattigaste respektive rikaste tiondelen, där det lägsta inkomstskiktets disponibla inkomster hade stått stilla de senaste 20 åren, jämfört med en 80-procentig ökning för det rikaste. Nodalpunkten för artikeln låg i det återkommande begreppet ”växande inkomstklyftor”. Till denna knöts semantiska ekvivalenskedjor i form av till exempel ”växande kapitalinkomster” hos de rikaste och ”ohälsa” hos de fattiga. Trenden uppgavs vara likartad i hela västvärlden och varningar för risker för ”sociala” och ”ekonomiska problem” förekom. Sociologerna Johan Fritzell och Kenneth Nelson intervjuades, och det framhölls att Sverige generellt blivit betydligt rikare under de senaste 20 åren, men också att skillnaden mellan hög- och lågutbildades hälsa och livslängd ökat kraftigt. Artikeln påvisade ingen kausal koppling mellan de lågavlönades inkomster och hälsogapet, utan hänvisade till en ”bred förändring”. Enligt Fritzell hade de fattigaste även tappat mot medelsvensken, och begreppet ökande ”relativ fattigdom” användes. Delförklaringar till denna var sedan 90-talet ihållande hög arbetslöshet, reformer (som jobbskatteavdrag) och sänkta nivåer i de offentliga trygghetssystemen. Artikeln fokuserade alltså på dels ökade klyftor mellan den rikaste och den fattigaste tiondelen, dels urholkningen av de sociala trygghetssystemen. De intervjuades subjeksposition var som forskare (i inkomstskillnader och sociologi). En knapp månad senare, den 10 juni 2014, publicerades en motbild av Stefan Fölster, presenterad som chef för Reforminstitutet och adjungerad professor i nationalekonomi vid KTH (bil. 2). Reforminstitutet är grundat av Stiftelsen för fritt näringsliv och Fölster var fram till 2012 chefsekonom på Svenskt Näringsliv. Hans band till näringslivsintressen var inte tydligt framhållna i publiceringen. Fölster presenterades som forskare/expert, även om han för allmänheten tidigare var känd som företrädare för Svenskt Näringsliv. Artikelrubriken var ”Sveriges fattiga har fått det största inkomstlyftet i EU”. Fölster budskap baserades på EU-statistik, och ingressen framhöll att Sveriges låginkomsttagare ligger ”i topp eller nära toppen”. Retoriken var nyhetspräglad och den bärande signifikant som bar upp trovärdigheten var ”en unik och jämförbar sammanställning från EU:s statistikorgan Eurostat”. Artikelns utvalda tidsperiod var en annan, från 2006 till 2013-14. Texten hade också en polemisk infallsvinkel, framför allt med uttrycket *”mediebilderna har fjärrat sig oförsvarligt långt från fakta”*, ett retoriskt grepp som hänvisade till en ospecificerad mediebild. Artiklarna var sakmässigt förenliga, men frammanade två skilda budskap genom att studera skilda tidsperioder, och att välja ut olika grupper som relevanta. Därmed konstituerades två välkända antagonistiska diskurser, där vänstern varnar för ökande klyftor, högern menar att Sverige redan är jämställt. Subjekspositionerna är fasta, förutsägbara, där skilda diskurser projiceras genom att statistiskt underlag utnyttjas med innovativt fotarbete.

5.2 Begreppsoreda i en Facebook-diskussion

I diskussioner om klassklyftor i sociala medier syns idag ofta oenighet om begreppens relevans och innebörd. Ett exempel på denna diskursiva instabilitet fanns i en privat diskussion på Facebook, initierad av en frilansjournalist den 16-17 november 2014 (Bil. 3). Med utgångspunkt från iakttagelsen att ”medelklass används som ett skällsord”, ställde hon frågorna ”Är man den klass man fötts in i eller tagit sig till - upp eller ner?”, samt ”Är klassbegreppet förlegat?” I den totalt 57 inlägg långa diskussionen fångades många skilda föreställningar om dagens klassamhälle. Några repliker som visat en tydlig ståndpunkt har valts ut nedan.

”Klassbegreppet förlegat. My god!”

”Bourdieu har fuckat upp klassbegreppet. Äger man inga produktionsmedel är man arbetarklass.”

”I så fall är de flesta kulturarbetare arbetarklass. Och då finns ju ingen medelklass.”

”Men om man är sexarbetare äger man ju sina produktionsmedel.”

”Jag lirar i min egen liga.”

”Själv är jag från arbetarklassen /.../ det handlar till stor del om utbildningsnivå och i ännu större utsträckning till attityden till högre utbildning. /.../ Jag kallar mig klasslös /.../ Men rötterna har jag ändå i den fattiga arbetarklassen.”

”Jag säger som NN jag har aldrig ens funderat på klass och vilken jag tillhör och när andra människor under livet fått för sig att vilja gissa var jag ska stoppas in i för klass har det blivit lite hit och dit helt baserat på gissningar. De har fått gissa allt vad de orkar för mig spelar det inte ett dugg roll /.../ I mitt liv har jag haft lite pengar men det har inte gått nån nöd på mig. /.../”

”De här klassbegreppen bygger väl väldigt mycket på en stadsbefolkning, eller hur? Går vi tillbaka ett par generationer så var de flesta landsbygdsbefolkning. Inte lika lätt att definiera klass då. Eller?”

”Klasserna ersatte väl stånden? Klass kanske var något som kom med socialismens intåg?”

”Klass handlar mycket om förväntan och vad man tror är möjligt. /.../ På lekplatsen frågade de vad mina barns mamma jobbar med. På tidning. Delar hon ut tidningen? frågade de, för det var det enda tidningsrelaterade jobb de kände till.”

”En annan skiljelinje, duschar du före eller efter jobbet”.

”Överklassen är nog idag en intellektuell medieelit.”

”/.../som NN nämner ovan med enbart två klasser: 1) överklassen som äger fabrikerna /.../, och 2) arbetarklassen /.../. I den indelningen finns ingen medelklass, och överklassen är inte den "intellektuella

mediaeliten", äger de inte sin arbetsplats är de lika arbetarklass som alla andra, hur intellektuella de än är."

"De som äger och tar beslut är överklass. Resten är arbetarklass."

"Elitkapitalisterna finns fortfarande kvar och i stället buntar man ihop alla arbetslösa, utförsäkrade, sjuka etc."

"Lite som med diagnoser: orden är ointressanta, men resonemanget bakom intressant. Så länge inte den som kallas arbetarklass blir hämmad och drar slutsatsen att det inte är nån ide. Det ger en pusselbit i svaret på varför man hamnar där man hamnar. /.../"

"Creative trash var en klassbeteckning jag hörde en gång och som jag omedelbart identifierade mig med. Prekariat är en annan, lika relevant."

"Handlar det inte om att man hamnar längre ner av försämrade livsvillkor /än/ vad man själv anser /sig förtjäna/ eller /och i/ verkligheten börjar leva som degraderad."

Om man skiljer ut de olika begreppstolkningarna ur denna debatt framkommer följande olika definitioner på vad som konstituerar tillhörighet till en viss klass:

- *Äga produktionsmedlen.*
- *Förhållande till utbildning.*
- *Släktarv och förankring i denna.*
- *Tillgång till pengar/kapital.*
- *Förväntan och föreställningar om arbetsmöjligheter.*
- *Förvaltare av verbalt kapital, verbal makt och tillgång till uttrycksmöjligheter (medieelit).*
- *Tillgång till efterfrågat kunskapskapital.*
- *Möjlighet att utöva makt (över andra?) genom beslut.*
- *Innanförskap/anställning kontra utanförskap/beroende.*
- *Upplevd degradering från en förväntad eller tidigare samhällsposition.*

Flera av de definitioner som framkom föll tydligt tillbaka på en traditionellt marxistisk tolkning med begrepp som "äga produktionsmedlen", men här fanns även en mer funktionell definition om pengar, kapital, rikedom. Emellertid verkar också flera inlägg referera till postmateriella hållningar om "förväntan" och "medieelit". Däremot fanns endast en halvkväden och språkligt osammanhängande referens till överklassen definierad som obestämt "förväntad position". Varken ord som "fint folk eller "adel" nämndes. Etniska, könsmissiga och geografiska definitioner framhölls inte som grundläggande klassmarkörer. Några inlägg avvisade klasssamhällets relevans överhuvudtaget. Ingen refererade till börd (adelsnamn) som avgörande klassmarkör.

Några av inläggen var tydligt känslomässiga reaktioner mot en upplevd relativisering av klasssamhällets vikt, men de flesta uttryckte egna reflektioner över dagens situation.

Inom forskningen, (Dahlberg, 2008) finns idag rikligt med välgrundade kriterier för ett modernt relevant klassbegrepp, men syns det i dagens publika hegemoniska diskurs? Att en relativt begränsad fråga om klass i sociala medier, som här, ger upphov till en omfattande flora skilda förslag på faktorer tyder på att klassbegreppet har blivit svårtytt och omstritt. De aktörer som alltför oreflekterat förväntar sig bred acceptans för traditionella begrepp och föreställningar riskerar därför att möta motstånd.

5.3 Uppdrag Granskning i diskursernas kamp

Ett exempel på detta var när SVT-programmet Uppdrag Granskning (UG) den 17 januari 2013 ifrågasatte Rädda Barnens (RB) och två andra organisationers opinionsbildning mot barnfattigdom. UG påstod i sitt reportage att "Barnfattigdomen i Sverige överdrivs av barnrättsorganisationerna". Framför allt kritiserades RBs kampanj "Initiativ Black", som hade hävdade att det fanns 220 000 fattiga barn i Sverige 2011. Även organisationen Bris, Barnens Rätt i Samhället, kritiserades för att ha jämfört utsatta svenska barn med afrikanska och man ifrågasatte även organisationen Majblomman för sitt statistiska underlag.

Det hela gestaltades med klassiskt avslöjande TV-dramaturgi, där man i intervjuer konfronterade organisationernas företrädare med oklart sifferunderlag. Som illustration intervjuades bl. a.

ungdomsledaren, Dially "Dallas" Diabité i Malmö, som vittnade om att han aldrig sett hungrande barn under sin mångåriga verksamhet i Rosengård. Här anfördes även ett (senare omstritt) exempel på en mor som klassificerats som fattig men ändå hade råd till omfattande cigarettkonsumtion.

Programmet mötte stark kritik, både i etablerad press och av politiker (SVT.se, 18.1.2013). Margaretha Holmqvist, chefredaktör för Akademikern skrev i en debattartikel i Dagens Arena att Janne Josefsson och UG moraliserade över de fattigas val. (Dagensarena.se 18.1.2013)

Kritiken gällde framför allt att redaktionen hjärtlöst och omoraliskt gav sig på en redan utsatt grupp.

Programmet anmäldes till Granskningsnämnden men friades i ett beslut i juni 2013 (Granskningsnämnden, 2013). UGs reportage ledde till självrannsakan hos organisationerna Bris och Rädda Barnen och utfästelser om att man skulle sluta använda de kritiserade påståendena. Vi kommer här inte att analysera UG-reportaget i sig, dess roll är blott att stå som exempel på en, möjligen oväntad, medial reaktion mot hjälporganisationernas diskursiva positioner i dessa frågor.

Däremot finns det skäl att ställa frågan om varför Uppdrag Granskning valde just detta ämne?

Det uppenbara, explicita syftet var att avslöja hur stora välgörenhetsorganisationer sprider osanningar om utsatta barn i Sverige. Men för att nyhetsvärdet ska få genklang krävs mer än några faktafel, även en underliggande känslomässig resonansbotten behövs. (Bourdieu, 1999)

Rädda Barnens kampanj använde ett traditionellt fattigdomsbegrepp med emotionellt laddade associationer till trasiga skor och svält. Kampanjen baserades på en årlig studie, Barnfattigdom i Sverige (Rädda Barnen, 2013), men under granskningen lade Rädda Barnen ner kampanjen, i ett pressmeddelande motiverat med att kampanjfilmen inte gav en rättvisande bild av organisationens ståndpunkt (Rädda Barnen, 2013).

Framför allt fjärmade man sig från påståenden om att barn i Sverige inte fick vinterkläder eller mat. I pressmeddelandet framhölls dock att barnfattigdom som begrepp skulle förstås som ekonomisk utsatthet, definierat som att hushållet någon gång under året fått försörjningsstöd, eller saknade inkomster för att täcka nödvändiga kostnader för boende, mat, kläder och försäkringar. RB framhöll att inga av organisationens sakuppgifter var felaktiga, och att det förekom fattigdom/social utsatthet hos 220.000, alt. 242.000, svenska barn (ca. vart tionde svenskt barn, beroende på år). Fattigdomen bestod framför allt i den diskriminering som uppstår när hushållen inte förmår betala utgifter för t.ex. försäkringar, friluftsdagar, sportutrustning, glasögon, musikinstrument, datorer och internet. Organisationen framhöll också att Världsbankens etablerade begrepp för absolut fattigdom (mindre än 2 dollar/dag) inte är tillämplig i industriländer, där i stället under 60 procent av medianinkomsten bör klassas som fattigdom, vilket kompletterade RBs ovannämnda definition. Genom att använda ett eget mått på absolut fattigdom i Sverige i kombination med den ökning av den relativa fattigdomen som uppstår när antingen de rikastes inkomster ökar, eller de fattigastes minskar (eller både och), så tillämpades både ett relativt och absolut mått. Organisationen ansåg att en allsidig bild krävde detta.

5.4 Slutsatser av samtidsdiskursens exempel

Av dessa exempel kan några slutsatser dras. Det ena är att det i SVT-Fölster-artiklarna framträdde en antagonism mellan ett relativt och ett absolut fattigdomsbegrepp, som ingick i en traditionellt vänster- respektive högerpolitisk diskurs. Få opponerar sig emot att minskande klass- och inkomstskillnader är eftersträvansvärda, framför allt om *både* rika och fattiga också får det bättre. Den i praktiken avgörande skiljelinjerna finns då antingen i endera av följande teoretiska frågor: *Är det viktigare att vi får ökad jämlikhet än att samhället får ökad total rikedom?* Eller, för den mer vänsterliberalt sinnade: *Är det viktigare att vi får högre jämlikhet än att samhällets fattigaste får det bättre?* Minskade klyftor kan ses som så viktigt för samhällets sammanhållning och bärkraft att *mindre* inkomster för *alla* samhällsskikt, *även de fattigastes*, kan vara värt att acceptera för att nå ökad jämlikhet. Att belysa denna frågeställning vidare i forskningen ser jag som av betydande intresse för samhällets reformarbete och inriktning.

Denna politiska och moraliska skiljelinje var inte framträdande i Rädda Barnen-schismen. Uppdrag Granskning förde inte fram någon tydlig kritik mot RB:s faktaunderlag. Det som angreps var själva kampanjens budskap, och några slarvigt använda detaljbegrepp i filmen om hunger och brist på glasögon. UG-redaktionens motiv att skärskåda hjälporganisationerna är värda en kommentar. Redaktionens känslomässiga motiv berördes kort av Janne Josefsson, (Josefsson, 2013) där han uppgav att intresset väcktes eftersom uppgiften om en kvarts miljoners fattiga barn var ”uppseendeväckande”, och att begreppet fattigdom var ”känsloladdat”. Avgörande för räfsten var alltså bruket av begreppet fattigdom och dess känslomässiga laddning. Fattigdomen är sålunda en flytande signifikant, vilken fungerar som verktyg för olika syften. Om en opinionsbildare använder begreppet, med dess traditionella associationer till materiellt armod, kan budbärarens trovärdighet skadas om fattigdom samtidigt definieras bredare, där det centrala problemet handlar mindre om materiella behov än om marginalisering med mer diffusa karakteristika. Att barn lever i underprivilegierade situationer även i Sverige torde vara ostridigt, och ur allmänmoralisk synvinkel är de givetvis alltid för många. Men huruvida fattigdom är ett idealiskt begrepp i dagens Sverige för att beskriva barnens (och familjernas) problem, begränsade resurser, bristande tillgång till framtidstro och bra uppväxtmiljöer är mer diskutabelt.

5.5 Dagens strukturella situation

Det är numera vanligt att forskare för fram ålder, etnicitet, klass, kön och geografi som bärande dimensioner för att hamna i en riskgrupp. (Salonen, 1994, s. 86). Dessa pekar framför allt mot särskilda gruppers materiellt utsatta situation – och i forskningen uppfattas dessa förhållanden alltjämt ofta som central kärna i ett utanförskap (Svärd, Engelmark, 2012, s. 36-37). Men flera forskare pekar också på att andra dimensioner blivit viktigare. Nobelpristagaren och ekonomen Amartya Sen har visat att fattigdom i en modernt relevant tolkning inte bara kan ses som ett materiellt tillstånd utan även måste analyseras termer av gemenskap, utbildning, god miljö och möjligheter till påverkan, vilka fått allt större betydelse (Svärd, Engelmark, 2012, s. 44-45).

Den franske sociologen Robert Castel har å sin sida menat att social exklusion ska ses som en ”dynamisk process” där osäkra anställningar och ömtåliga sociala relationer leder till försvagade ”sociala anknytningspunkter” (Donzelot, 1991). Andra, som forskarna Anna Angelin och Bengt Starrin framhåller den välbelagda kopplingen mellan ekonomisk stress, ohälsa och maktlöshet och betonar utanförskapets

stora ”relationella aspekt” (Swärd, Engelmark, 2012, s. 294-319).

En grundläggande materiell ojämlikhet kan alltså sprida sig till andra delar av individernas och hushållens tillvaro. I dagens Sverige kan följande ekonomiska och strukturella faktorer verka som katalysatorer för ökade klasskillnader på ett bredare fält, t.ex. genom nedanstående trender:

- *Ökat andel tillfälliga arbeten.*
- *Ökad arbetslöshet sedan 1980-talet.*
- *Ökade reallöner i de flesta samhällsgrupper.*
- *Betydande reallöneökningar för de rikaste, huvudsakligen på grund av kapitalinkomster.*
- *Sänkta ersättningsnivåer för a-kassa och barnbidrag.*
- *Ökad urbanisering och högre trösklar in till bostadsmarknaden.*

(Dahlberg, 2008; SCB, 2014; Bengtsson, Edin, Holmlund, 2014)

6. Resultat och slutsatser

6.1 Resultat

6.1.1 Svar på frågeställningar

Hur speglas problembeskrivningen av Sveriges klassklyftor i tre uppmärksammade böcker som utkommit i tre skilda epoker?

De tre verken etablerar tidsmässigt talande positioner om den svenska verkligheten. Hos Nordström speglades ett Sverige med traditionell materiell fattigdom och nöd, där landet dock redan var i rörelse mot en ljusare framtid och ett Villa-Sverige och folkhem.

Hos Skytte såg vi en beskrivning av klasskillnader i ett Sverige med ett utvecklat välfärdssystem, utan uppenbar materiell nöd, men där många rika utnyttjade ett förfelat skattesystem för egen vinning.

Hos Lundberg såg vi bilden av ett tidlöst orättfärdigt klassamhälle, där klyftorna ökar och välfärdsbygget övergivits. Lundberg konstituerar med sina uppmaningar till ”handling” en slags återgång till en nollpunkt för tolkning av verkligheten, där denna måste återerövrats och återberättas för att kunna omstöpas politiskt.

Vilka kännetecken finns i vår samtids diskurs och diskursstrider om klassklyftor?

I diskursen syns antagonism mellan de som vill lyfta fram absolut fattigdom respektive den relativa, vilket faller in i ett traditionellt politiserat vänster-höger-mönster.

Diskursen visar också på oenighet i synen på dagens mångdimensionella klasskillnader och postmateriella verklighet. Den visar också oenighet om hur relevant materiell fattigdom är för dagens problembeskrivning.

Hur har vår samtids uppfattning av klassklyftornas huvudproblem förändrats i takt med de faktiska förändringarna i samhällets materiella villkor?

Fortfarande utgör ägande, kapital och inkomstnivåer centrala signifikanter i diskursen. Nyare begrepp som utanförskap och marginalisering betraktas stundom med skepsis för att de misstänks relativisera och maskera tidlösa frågor om makt, ägande och pengar. Klassamhällets generella förskjutning från materiella till mer abstrakta dimensioner har inte funnit en pregnant, hegemonisk form i dagens mediala diskurs.

6.2 Hur har genomförda val och prioriteringar påverkat resultaten?

Det strategiska urvalet har belyst tidsmässiga förändringar i diskursiva uppfattningar om klassamhället. De studerade skrifterna har dock haft så pass skilda perspektiv att någon signifikant jämförelse av den underliggande sakbehandlingen i diskurserna inte kunnat fastställas.

6.3 Implikationer för vidare forskning och forskningsförslag.

Två möjliga forskningsuppgifter:

1. Studier av vilka slags sociala forskningsresultat som slår igenom i mediediskursen - och varför. Påverkas fördelningen av sociala insatser av diskursiva skevheter snarare än faktiska behov?
2. En definition av övergripande normativa principer för att möta klassklyftor och fattigdom: Är ökad jämlikhet viktigare än att de fattigare får det bättre? Kan en sådan fråga operationaliseras eller prövas etiskt?

6.4 Generalisering av studiens resultat

Studien visar vikten av att i ett överflöds- och kunskapssamhälle spegla klassproblemens dynamiska karaktär. Vid social utestängning och marginalisering uppstår risker och frustration som är allvarliga för både de drabbade och samhället. Ensidiga insatser mot materiella brister kan vara missriktade, befästa utanförskap och beroende samt skada legitimiteten för det sociala arbetet.

6.5 Avslutande diskussion

6.5.1 Från arbetarfattigdom till marginaliseringsfattigdom

Samhällstrenden där de icke-privilegerade går från en majoritet till en minoritet har ibland beskrivits med skräckvisionen om två-tredjedelssamhället. Tapio Salonen talar om en förändring från "work poverty" till "marginal poverty" (Salonen, 1994, s. 232). Moderaternas omstöpning till "Det nya arbetarpartiet" kan ses som frukt av insikten om denna förändring, där de med arbete är normen, de hårt arbetande, runt vilket samhället bör byggas.

I denna studie tycker jag mig ha funnit en klyfta mellan forskningsrönen om klassklyftornas alltmer komplexa karaktär och en mer karikerad eller traditionell diskurs i böcker, medier och kampanjer, där materiella förhållanden används som avgörande signifikanter.

Det hävdas ofta att vi lever i ett postmaterialistiskt samhälle eller ett kunskapssamhälle. Bägge etiketter antyder väsensskilda samhälleliga utmaningar.

6.5.2 Paradoxer i överflöds- och kunskapssamhället

I framtida strategier för både forskning och insatser mot klassklyftor bör man vara medveten om några paradoxer och konstraintuitiva trender i vår tid. Som nämndes i inledningen var fordom cigarrer och istermagar klassiska symboler för industrisamhällets besuttna herrar. Att tobaksrökning och övervikt nu snarare blivit en underklassymbol är en av det postmoderna samhällets paradoxer. Rökningen sjönk i alla utbildningsklasser mellan 1980 och 2005 - utom hos kvinnor med bara grundskoleutbildning (Socialstyrelsens folkhälsorapport, 2009)

Men det finns många flera.

De senaste decennierna har några grupper i samhället haft högre andel hushåll med socio-ekonomiska problem. När Tapio Salonen studerade socialbidragsmottagarnas fördelning i befolkningen skrev han om

fyra dimensioner: relaterande till livscyklar, genus, invandring och rumslighet. (Salonen, 1994, s. 86).

I klartext: problemgrupper återfinns bland unga, kvinnor, i en etnifierad underklass och i avfolkningsbygd eller miljonprogram. Begreppet arbetare nämndes inte.

Salonen framhöll andra intressanta paradoxer. Förr uppbar de gamla mest fattigstöd. Sedan 70-talet har åldersgruppen 16-29 femdubblat sitt behov av understöd, medan de äldres socialhjälsbehov har sjunkit. Och så har vi landsortsbefolkningen. Urbanisering har lett till fallande fastighetspriser på många mindre orter vilket skär av det ymnighetshorn av stigande värden som byggt kapitaltrygghet till många i den urbana, arbetande klassen.

Att de underprivilegierade förr slet ut sina kroppar med hårt arbete, medan stillasittande liv har blivit en alltmer framträdande hälsorisk idag är en annan paradox.

Klassamhällets centrifugala krafter verkar alltså alltjämt, dock i form av andra faktorer, dimensioner och där de underprivilegierade har andra karakteristika. I framtida forskning bör man dock även studera de betydande krafter som motverkar dessa centrifugala krafter.

6.5.3 Överflödssamhällets funktionella jämställdhet

De rikaste har alltså blivit mycket rikare och klyftorna mellan de anställda och de marginaliserade har ökat. Samtidigt finns det skäl att undersöka dels rikedomens grad av avtagande marginalnytta, dels vilka effekterna av den betydande, och ännu måttligt debatterade delen av *infrastrukturellt överflöd* i överflödssamhället, vilken gynnar en tendens mot funktionell jämställdhet.

Olika klassers vardagsvillkor skiljer sig i centrala avseenden långt mindre än förr. Moderna liv, oavsett klass, inramas av icke-fysiska arbeten, bekväma transporter, dagishämtningar, träningspass på standardiserade anläggningar, informell (sportig) klädsel, delvis färdiglagad mat, och ett stort och billigt medieutbud. Hushållsmaskiner har övertagit hembiträdenas roll, och fysisk aktivitet har blivit en hälsovinst. Internet har drastiskt minskat kultur- och mediekonsumtionens kostnader. Dyra teleabonnemang kan tynga, men drabbar främst de som är ointresserade av ekonomi - eller saknar kunskap om och intresse för prisjämförelser.

Kollektivtrafiken erbjuder idag rena, säkra och bekväma transportmedel för alla klasser.

Industrialiseringen av matproduktionen har lett till högre kvalitet och rejält lägre priser. Lågpriskedjorna Lidl och Netto har förändrat spelplanen i urbana miljöer, och saluför varor som för 20 år sedan fanns på saluhallar. För de som vet hur man lagar nyttig kost är det billigare än någonsin att leva gott och hälsosamt.

Återigen spelar kunskapssamhällets klasskillnader in. Jämlikheten finns där, för den som har förmåga, kunskap och intresse att ta till sig den.

Att vara närvarande i barnens vardag är ett idag spritt privilegium, om man vet att värdera det. Återigen: en omvänd lyx. Forna direktörer lät husan följa barnen till skolan, idag är det i de mest socialt utsatta områdena som lärarna beklagar bristen på närvaro på föräldramöten.

Hushållsmaskiner, mikrovågsugn, diskmaskin, automatiska dammsugare, smarta hem och termostater medverkar till en bekvämare vardag för alla. IKEA-möbler står hos både fattiga och rika och verkar för funktionell jämlikhet.

Sverige har en allmän och kvalificerad sjukvård, och medellivslängden sedan har 2000 växt i alla samhällsskikt oavsett utbildning (men mer för de välutbildade). Den ohälsa som plågar vissa grupper i samhället handlar inte främst om brist på medicin och vård, utan återigen - om mer svårbemästrade och abstrakta livsstils- och kunskapsfaktorer.

Ökad funktionell jämställdhet har inte avskaffat klassklyftor eller utsatthet. Men behoven har förskjutits från den materiella nöden till dimensioner av arbete, tillhörighet, trygghet i försörjning, identifikation i

kollektiva processer, samhällsengagemang, navigeringsförmåga i institutionerna, initiativförmåga, framtidstro och förmåga att sätta upp mål för framtiden. (Evertsson, Magnusson, 2014). Skillnaderna i löner samt, än mer, förmögenhet och kapitalinkomster är som tidigare nämnts stora.

6.5.4 Samhällskontrakt och framtidsvisioner

I dagens höga och långsiktigt svåbemästrade arbetslöshet (SCB, AKU, 2011) ser vi också begränsningarna i den arbetslinje som definierar arbete som villkor för att bryta utanförskapet. Fasta anställningar har blivit alltmer svåråtkomliga för stora grupper. Även om ”utanförskapet” adekvat beskriver samtidens problem, är det samtidigt ett dikotomiskt begrepp som låser fast problemet till en lösning det kan bli svårt att leva upp till – tillhörighet genom arbete.

Moderna vänsterparoller om solidaritet och intersektionalitet har visat förmågan att förena invandrare, kvinnor, lågutbildade, arbetslösa i en gemensam samhällskritisk diskurs. Men samtidigt är det en idékampanj i behov av systemburna strategier, baserade på ekonomiskt förankrade mekanismer. Ska bidrag eller arbete lyfta de mest utsatta? Om det är bidrag så består marginaliseringen och beroendet, om det är arbetet så delas utmaningen med den borgerliga diskursens.

Möjligen behövs ett samhällskontrakt som inte kräver innanförskap i det konkurrensutsatta förvärvslivet, utan på ett öppnare samhälle, med meriteringstrappor för medborgarlön, låga skatter på låga löner, mer flexibla former för boende, digitaliserade gemenskaper inom geografiska närområden och lokal samverkan för trygghet och ordning - med utrymme för socialt, kreativt och självförsörjande tillvaro även för de som står utanför det exklusiva näringslivets både hårt mallade och privilegierade tillvaro.

Dett förutsätter att den svenska diskursen om fattigdom och klasskillnader frigör sig från den tillbakablickande modernism som enbart ser lösningarna i antingen erövring och inkludering i en borgerlig, högproduktiv näringslivsgemenskap, eller i en dröm om långsiktig socialisering och kortsiktig utvinning av resurserna i samma system.

Referenser

- Arbetsmarknad & Arbetsliv, årg 8, nr 3, hösten 2002, Stockholm.
- Alvesson, Mats; Kärreman, Dan (2011): *Qualitative research and theory development. Mystery as method* / by Mats Alvesson and Dan Kärreman. London: Sage.
- Andersson, Jenny; Björkman, Jenny; Humlesjö, Inger (2005): *Välfärdsstatens skräpvind. Historiska spår i dagens välfärdspolitik*. [Lund]: Studentlitteratur (Samtidshistoriska studier).
- Badersten, Björn; Gustavsson, Jakob (2010): *Vad är statsvetenskap? Om undran inför politiken*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Bauman, Zygmunt (1999): *Arbete, konsumtion och den nya fattigdomen*. With assistance of Sven-Erik Torhell. Göteborg: Daidalos.
- Bengtsson, Niklas; Edin, Per-Anders; Holmlund, Bertil (2014): *Löner, sysselsättning och inkomster – ökar klyftorna i Sverige?* In *Rapport till Finanspolitiska rådet* 1 (1).
- Bourdieu, Pierre (1998 ;): *Om televisionen. Följd av Journalistikens herravälde*. With assistance of Mats Rosengren. Stockholm, Stehag: B. Östlings bokförl. Symposion (Symposion bibliotek, 29).
- Boverket (2007): *Bostadspolitik - svensk politik för boende byggande och planering*. Stockholm: Boverket. Available online at www.boverket.se.
- Bryman, Alan (2012): *Social research methods*. 4th ed. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Dahlberg, Matz (2008): *Fattigdom i folkhemmet. Från socialbidrag till självförsörjning*. 1. uppl. Stockholm: SNS Förlag (Välfärdsrådets rapport, 2008).
- Donzelot, Jacques (1991): *Face à l'exclusion. Le modèle français*. Paris: Editions Esprit.
- Elvander, Nils: *Industriavtalet och Saltsjöbadsavtalet - en jämförelse*. In : *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, årg 8, nr 3, hösten 2002, 8 (2002), pp. 191–204. Available online at http://nile.lub.lu.se/arbarch/aa/2002/aa2002_vol08_s191-204.pdf, checked on 12/14/2014.
- Elvander, Nils (1980): *Skandinavisk arbetarrörelse*. Stockholm: Liber förlag (Publica).
- Ergon, Jens (2014): *I Sverige ökar klyftorna snabbast*. In *SVT.se*, 5/12/2014. Available online at <http://www.svt.se/nyheter/vetenskap/sverige-snabbast-pa-att-oka-ekonomiska-klyftor>, checked on 12/20/2014.
- Eriksson, Göran (2014): *Klyftor växer snabbast i Sverige*. In *Svenska Dagbladet*, 5/15/2014. (artikel) Available online at http://www.svd.se/nyheter/inrikes/klyftor-vaxer-snabbast-isverige_8172016.svd, checked on 12/20/2014.
- Evertsson, Marie (2014): *Ojämlighetens dimensioner. Uppväxtvillkor, arbete och hälsa i Sverige*, Stockholm: Liber.
- Esaiasson, Peter (2012): *Metodpraktikan*, Stockholm: Norstedts.
- Fairclough; Fairclough, Norman (2001): *Language and Power*. 2nd ed. Harlow, Eng., New York: Longman.
- Fairclough, Norman (1992): *Discourse and social change*. Cambridge: Polity.
- Fairclough, Norman (1995): *Critical discourse analysis. The critical study of language*. London, New York: Longman (Language in social life series).
- Fairclough, Norman (1995): *Media discourse*. London, New York: E. Arnold.

- Fairclough, Norman (2003): *Analysing Discourse. Textual Analysis for Social Research* / N. Fairclough. VI, : London: Routledge.
- Fairclough, Norman; Fairclough, Isabela (2012): *Political discourse analysis*. New York: Routledge.
- Foucault, Michel (2002): *Vetandets arkeologi*. With assistance of C. G. Bjurström, Sven-Erik Torhell. [Ny utg.]. Lund: Arkiv.
- Foucault, Michel (2008): *Diskursernas kamp: Symposion*.
- Fölster, Stefan (2014): Sveriges fattiga har fått det största inkomstlyftet i EU. (artikel) In *Svenska Dagbladet, Opinion*, 6/10/2014. Available online at http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/sveriges-fattiga-har-fatt-det-storsta-inkomstlyftet-i-eu_3646432.svd, checked on 12/20/2014.
- Granskningsnämnden (6/10/2013): *Beslut 208852 (Uppdrag Granskning)*. Granskningsnämnden för radio-TV. Available online at www.radioochtv.se/casedecisions/208851.pdf, checked on 12/20/2014.
- Holm, Otterblad-Olausson (2009): *Folkhälsorapport*. With assistance of Holm, Otterblad-Olausson et al. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Holmberg, Sören; Weibull, Lennart (2005): *Lyckan kommer, lyckan går. Trettio kapitel om politik, medier och samhälle : SOM-undersökningen 2004* / Sören Holmberg och Lennart Weibull (red). Göteborg: SOM-institutet (SOM-rapport, 0284-4788, nr 36).
- Holmström, Margaretha, (1/17/2013): *Chefredaktör: Fattigdomen är inte ett val, 2013*, Dagens Arena. (artikel) Available online at <http://www.dagensarena.se/opinion/chefredaktor-fattigdom-inte-ett-val/>
- Inglehart, Ronald (1977): *The silent revolution. Changing values and political styles among Western publics* / Ronald Inglehart. Princeton, Guildford: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald (1999): *Globalization and postmodern values*. [S.l.]: Center for Strategic and International Studies and the Massachusetts Institute of Technology.
- Johansson, Magnus (1/15/2013): *Barnfattigdomen i Sverige överdrivs av barnrättsorganisationerna*. SVT.se (artikel) Available online at <http://www.svt.se/ug/barnfattigdomen-i-sverige-kraftigt-overdriven>, checked on 12/20/2014.
- Josefsson, Jan (Janne) (1/17/2013): *Josefssons svar på kritiken: Man måste få ställa de obekväma frågorna*, SVT.se (artikel) Available online at <http://www.svt.se/nyheter/sverige/reportage-om-fattigdom-vackte-starka-reaktioner>
- Kangas, Olli; Palme, Joakim (2005): *Social policy and economic development in the Nordic countries*. Basingstoke: Palgrave Macmillan (Social policy in a development context series).
- Larsson, Nils (1939): *"Lortbohømen" Ludvig Nordström och lögnskymfen "Lort-Sverige"*. första vidräkningen. Stockholm: Seelig & co.
- LO Göteborg (2004): *Att bygga för det nya samhället*. Göteborg: LO Göteborg.
- Lundberg, Kristian (2014): *Det här är inte mitt land*. Stockholm, Bokförlaget Atlas.
- Lundberg, Kristian (2013): *En hemstad. Berättelsen om att färdas genom klassmörkret*. Stockholm, W&W.
- Marx, Karl (1970): *A contribution to the critique of political economy*. New York: International Publishers.
- Marx, Karl (1970): *Till kritiken av den politiska ekonomin*. Stockholm: Arbetarkulturs förlag.
- Molander, Per (2014): *Ojämlighetens anatomi*. Stockholm: Weyler.
- Myrdal, Gunnar; Åhrén, Uno (1933): *Bostadsfrågan såsom socialt planläggningsproblem. Under krisen och på längre sikt : en undersökning rörande behovet av en utvidgning av bostadsstatistiken*. Stockholm: Kooperativa Förbundets bokförlag.
- Nordström, Ludvig (1938): *Lort Sverige*. 3rd ed. S.l.: Kooperativa Förbundets bokförlag.

- Oscarsson, Henrik (2005): Lyckan kommer, lyckan går. Långsiktiga värdetrender: SOM-institutet.
- Reed, Mike (2000): The limits of discourse analysis in organizational analysis. In *Organization* 7 (3) (7), pp. 520–530. Available online at <http://cc.scu.edu.cn/G2S/eWebEditor/uploadfile/20121216101345395.pdf>.
- Roine, Jesper; Waldenström, Daniel (2008): Globalisering och inkomstfördelning. Stockholm: Globaliseringsrådet (Underlagsrapport till Globaliseringsrådet, 20).
- Rädda Barnen (2013): Barnfattigdom i Sverige. Årsrapport 2013. With assistance of Tapio Salonen. 1 volume. Stockholm: Rädda Barnen.
- Rädda Barnen (12/17/2013): Rädda Barnen kommenterar Uppdrag Granskning. Available online at <http://www.raddabarnen.se/uppdrag-granskning/>, checked on 12/20/2014.
- Salonen, Tapio (1994): Välfärdens marginaler. Uppl. 1. Stockholm: Fritzes (Publica).
- SCB. Statistisk Årsbok 1978.
- Skytte, Göran (1979): De rika och deras skatter. Reportage / Göran Skytte. Stockholm: Ordfront.
- Socialstyrelsen (2009): Folkhälsorapport 2009. Folkhälsan i översikt. Stockholm: Socialstyrelsen (1). Available online at http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2009/2009-126-71/Documents/1_Oversikt.pdf, checked on 12/20/2014.
- Statistisk årsbok för Sverige (2007). Stockholm: Statistiska centralbyrån (Sveriges officiella statistik).
- Svallfors, Stefan (2004): Klasssamhällets kollektiva medvetande. Klass och attityder i jämförande perspektiv. Umeå: Boréa.
- Swärd, Hans; Edebalk, Per Gunnar; Wadensjö, Eskil (2013): Vägar till välfärd. Idéer, inspiratörer, kontroverser, perspektiv. Uppl. 1:1. Stockholm: Liber.
- Swärd, Hans; Egerö, Marie-Anne (Eds.) (op. 2008): Villkorandets politik. Fattigdomens premisser och samhällets åtgärder - då och nu. 1. uppl. Malmö: Égalité; Centralförbundet för socialt arbete (CSA).
- Swärd, Hans; Engelmark, Lena: Fattigdom utan gränser.
- Teorell, Jan; Svensson, Torsten (2007): Att fråga och att svara. Samhällsvetenskaplig metod. Stockholm: Liber.
- Wetherell, Margaret; Potter, Jonathan (©1992): Mapping the language of racism. Discourse and the legitimization of exploitation. New York: Columbia University Press.
- Winther Jørgensen, Marianne; Phillips, Louise (2000 ;): Diskursanalys som teori och metod. Lund: Studentlitteratur.
- Žižek, Slavoj (2009): First as tragedy, then as farce. London: Verso.

I Sverige ökar klyftorna snabbast

SVT.SE, 12 maj 2014

Sedan början av 90-talet har inkomstklyftorna i Sverige vuxit snabbare och mer än i något annat västland. Det säger Michael Förster, en av forskarna bakom organisationens OECD:s granskning av de växande klyftorna i västvärlden.

- I början av 80-talet var Sverige världsmästare i jämlikhet. Det var förmodligen ett historiskt ögonblick. Det finns inga andra exempel i världshistorien på ett demokratiskt land som haft så små ekonomiska klyftor. Att Sverige utmärker sig som det land som förändras snabbast syns tydligt om man jämför inkomstutvecklingen för den fattigaste och rikaste tiondelen av befolkningen de senaste 20 åren. 80-procentig inkomstökning för de rikaste

- Kurvan för det lägsta inkomstskiktet i Sverige har i princip varit platt. De har inte förlorat något i absoluta termer. Men de har heller inte vunnit något – och det har stått stilla under 20 års tid. Samtidigt har inkomsterna för den rikaste tiondelen ökat avsevärt. Deras disponibla inkomster har vuxit med närmare 80 procent, säger Michael Förster.

Orsaken till utvecklingen har skärskådats av de svenska nationalekonomerna Jesper Roine och Daniel Waldenström. Roine och Waldenström är med i det internationella forskarnätverk som tillsammans med den franske ekonomen Thomas Piketty grävt fram data för inkomstfördelning och förmögenheter i en lång rad västländer ända sen 1700-talet, med fokus på de allra rikaste. Kapitalinkomster bakom språng-

I USA har allt högre chefslöner och bonusar varit en viktig faktor bakom att toppskiktet dragit iväg. I Sverige finns den komponenten med, men den är inte lika tydlig. Här är det i stället framför allt inkomster från kapital som gjort att de rikaste dragit ifrån, berättar Roine.

Utvecklingen påminner om den förändring forskarnätverket kunnat se i hela västvärlden, där inkomster från kapital spelar allt större roll och tycks vara en grundläggande mekanism bakom de växande klyftorna, inte minst i Europa. Globalisering, teknikutveckling och en lägre tillväxttakt jämfört med rekordåren under efterkrigstiden är en del av förklaringen. Och avregleringar, minskad progressiv beskattning och sänkta skatter på förmögenheter och kapital.

- Man kan likna utvecklingen i Sverige vid en slags solfjäder, där de i botten fått en mycket liten, om någon alls, ökning av sina inkomster i absoluta termer, och så har inkomsterna vuxit alltmer ju närmare toppskiktet du rör dig, förklarar Roine.

Tredubbling för de allra rikaste

Ännu mer har den rikaste procenten av invånarna dragit ifrån. Roines och Waldenströms analys visar att den rikaste procentens andel av inkomsterna tredubblats sen 80-talet och idag ligger på samma nivåer som på 40-talet. Från att ha varit världshistoriens jämlikaste land har Sverige snabbt närmat sig genomsnittet inom OECD – ett genomsnitt där klyftorna också vuxit generellt i västvärlden. Frågan är vad det egentligen spelar för roll? I USA, där utvecklingen gått betydligt längre, har klyftorna efter finanskrisen lett till omfattande debatt – om klyftornas betydelse för finanskrisen, landets ekonomiska utveckling och hela det demokratiska systemet. Men i Sverige?

- Det finns inget enkelt samband där vi kan slå fast när klyftor blir ett problem. Det vi vet idag är att stora klyftor kan orsaka ekonomiska problem, men var gränsen går är omdebatterat. Växande klyftor kan också leda till sociala problem, och problem för sammanhållningen i ett land. När det gäller konsekvenserna för Sverige kan man ju säga: Fråga dom där nere. Om det handlat om en utveckling under några få år är en sak. Men 20 år utan någon välståndsökning alls, samtidigt som toppen drar ifrån allt mer. Det tror i varje fall jag är ett problem, säger Michael Förster.

Skilnader i livslängd har fördubblats
Sociologerna Johan Fritzell och Kenneth Nelson är några av de forskare som försökt studera de sammanlagda effekterna av de växande klyftorna i Sverige. Enkelt uttryckt är Sverige, precis som andra västländer, betydligt rikare idag än för 20 år sen. Men rikedomarna och frukterna av utvecklingen har alltmer koncentrerats i toppen. Frågan är om detta också ligger bakom fenomen som ohälsa och utanförskap.

- Det vi kan se är att en rad olika klyftor vuxit i samhället under den här tidsperioden. Men hur det hänger samman och exakt vad som orsakar vad, det vet vi än så länge för litet om, berättar Kenneth Nelson.

I stora delar av västvärlden har klyftorna i hälsa mellan rika och fattiga vuxit under de senaste decennierna. Och Sverige är inget undantag.

- Sedan 90-talets början har skillnaderna i livslängd mellan låg- och högtbildade fördubblats i Sverige, från två och ett halvt år till fem år. De med hög utbildning har dragit ifrån medan andra släpar efter. Livslängden för lågutbildade kvinnor har knappt ökat alls dom senaste 20 åren, berättar Denny Vägerö, professor vid Centre for Health Equity Studies i Stockholm.

Skiljer mycket mellan stadsdelar

Kartläggningar i Stockholm, Malmö och Göteborg har visat att det idag kan skilja 5-9 år i förväntad livslängd mellan olika stadsdelar och områden i storstäderna. Ett hälsogap som vuxit och där faktorer som inkomst, arbetslöshet och inte minst utbildningsnivå spelar en avgörande roll. Jämför man högtbildade i ett välbärgat område som Danderyd norr om Stockholm med lågutbildade i Vårby söder om Stockholm så är skillnaden i förväntad livslängd 18 år.

- Jag tror att det handlar om en generell utveckling mot växande klyftor som ligger bakom. Det går inte att peka på någon specifik enskild faktor utan handlar om en bred förändring där de växande inkomstklyftorna är en del. Enligt min mening är det inte är hållbart. Vi kan inte ha växande skillnader i livslängd mellan olika samhällsgrupper. Jag tror att man till slut får en backlash av en sån utveckling, menar Denny Vägerö. Det som är mest slående för Sverige är enligt Johan Fritzell och Kenneth Nelson inte bara att toppen drar ifrån – det har varit känt bland forskarna under en tid.

- Det som överraskat mig är att det inte bara rör sig i toppen. Under de senaste 5-10 åren kan man tydligt se hur de med de lägsta inkomsterna tappar, inte bara gentemot de allra rikaste utan också mot medelsvensken, mot medianen, berättar Johan Fritzell.

Relativ fattigdom växer snabbt

Den fattigaste tiondelen av befolkningen, och alltfler, befinner sig idag under det som kallas den relativa fattigdomsgränsen, med inkomster under 60 procent av medianinkomsten. Precis som inkomstklyftorna generellt så har den relativa fattigdomen vuxit mer i Sverige än i många andra västländer.

- Man kan sammanfatta det med att vi har ett toppskikt, ett mellanskikt och ett botten-skikt. Toppskiktet drar ifrån, och det beror framför allt på inkomster från kapital. Men sen halkar botten-skiktet också alltmer efter mellanskiktet – och det har delvis andra orsaker.

Tappet i botten beror enligt forskarna dels på den ihållande höga arbetslösheten sen 90-talet. Men också på politiska reformer som jobbskatteavdrag och att nivåerna i de offentliga trygghetssystemen – sjukförsäkring, arbetslöshetsförsäkring och försörjningsstöd – i praktiken sänkts alltmer sen 90-talet. För arbetslöshetsförsäkring och försörjningsstöd ligger ersättningsnivåerna i dagsläget runt 50 procent av inkomsten för en normal industriarbetare.

- Det här är en mycket kraftig förändring, inte minst i ljuset av att man länge betraktat det svenska systemet som det mest generösa som någonsin existerat, säger Kenneth Nelson. - I praktiken har Sverige gått från att ligga i topp bland OECD-länderna till att ligga i mitten, eller under mitten när det gäller arbetslöshetsförsäkring. Så den självbild vi haft av vår svenska välfärdsmodell stämmer helt enkelt inte längre. Vi har blivit ett slags normalland kan man säga, säger Johan Fritzell. "En av de största förändringarna i Sverige" - Jag tror att det här är en av de största förändringarna om man jämför Sverige idag med Sverige för 20 år sedan. Det påverkar inte bara de längst ner. Också om du har relativt goda inkomster, en genomsnittsinkomst, så kan följderna idag bli väldigt stora om du blir långvarigt sjuk eller förlorar ditt arbete, säger Kenneth Nelson. I takt med att klyftorna växer följs förändringarna av välfärden och tappet i botten också av ett växande fenomen bland dom längre upp längs samhällsstegen: privata försäkringslösningar. Det kan gälla inkomstbortfall, pension – eller det som just nu växer med raketfart: Privata sjukvårdsförsäkringar. Idag har närmare 600.000 en privat sjukvårdsförsäkring – och inom några få år antas miljongränsen passeras. Och det är också här forskarna ser en av de största möjliga förändringarna om klyftorna fortsätter att växa i Sverige.

- Får man en utveckling där en grupp i samhället får alltmer resurser och inte längre tycker att det offentliga kan ge den trygghet och kvalitet som de efterfrågar så kan dom ju istället köpa detta privat. Men gör man det så faller ju delvis motivet till att man är en del av och exempelvis bidrar med skatt till det gemensamma systemet, säger Jesper Roine.

- Vi har haft ett välfärdssystem i Sverige som omfattat alla, oavsett om man befinner sig i botten, mitten eller toppen. Jag tror att en av de största riskerna med hela den här utvecklingen mot växande klyftor är att det här system spricker upp, säger Kenneth Nelson.

- Exakt var vi befinner oss i den här utvecklingen är svårt att säga. Men det vi vet internationellt är att det är oerhört svårt att backa bandet och vända när systemet väl spruckit upp. I själva verket finns det inte ett enda exempel på ett land som gjort det, avslutar Kenneth Nelson.

SVT.SE

Sveriges fattiga har fått det största inkomstlyftet i EU

SVD - BRÄNNPUNKT | STATISTIK - 10 juni 2014 kl 20:47

Eurostats siffror tillåter en rad olika justeringar för köpkraft och vilken period som undersöks. I samtliga varianter kommer Sveriges låginkomsttagare ut i topp eller nära toppen, skriver nationalekonomen Stefan Fölster.

Ökande klyftor i samhället finns överallt i den offentliga debatten, men är märkligt frånvarande i den officiella statistiken. Sveriges låginkomsttagare har fått stora inkomstlyft och förmögenhetsskillnaderna är historiskt sett låga. Spridningen av löner och disponibla inkomster är oförändrad under senare år. Men mediebilderna har fjärat sig oförsvärigen långt från fakta.

Inga andra låginkomsttagare inom EU-15 har kunnat tillgodogöra sig en lika stor ökning av sina inkomster som de svenska sedan 2006. Det visar en unik och jämförbar sammanställning från EU:s statistikorgan Eurostat. Inkomstlyftet har skett trots att svenska låginkomsttagare ofta har bidragsinkomster som inte omfattats av jobbskatteavdraget. En person som är fattigare än 90 procent av alla vuxna har fått en inkomstökning med 14 000 kronor per år efter hänsyn till inflation.

Eurostat samarbetar med samtliga medlemsländers statistikmyndigheter, och åstadkommer därmed en jämförbarhet som annars saknas. Eurostats siffror tillåter en rad olika justeringar för köpkraft och vilken period som undersöks. I samtliga varianter kommer Sveriges låginkomsttagare ut i topp eller nära toppen. I köpkraftsjusterade termer har svenska låginkomsttagare klättrat jämfört med övriga EU-länder från en sjätteplats 2005 till en fjärde plats 2012, efter Luxemburg, Österrike och Nederländerna.

SCB:s statistik visar samtidigt att lönespridningen har varit mycket stabil under 2000-talet. Lönefördelningen trycktes ihop kraftigt under 1970-talet. Under 1990-talet försökte många arbetsgivare att återställa närmast obefintliga lönekarriärer. Ändå förblir löneskillnader mycket mindre än de var före 1970-talet, och ökar inte längre.

Spridningen i människors samlade inkomster efter skatter och bidrag ökade något fram till år 2007, men har varit oförändrad sedan dess. Då skall man komma ihåg att andelen pensionärer har ökat och att fler ungdomar går längre

utbildningar. Denna trend bidrar statistiskt till större inkomstjämlighet, men är inte nödvändigtvis ett samhällsekonomiskt problem. Trots detta är alltså inkomstfördelningen stabil sedan några år.

Thomas Piketty har fått mycket uppmärksamhet för sin tes att förmögenhetsklyftorna ökar. En detaljerad genomgång av Pikettys datamaterial som Financial Times nyss publicerat visar emellertid att resultaten helt ändras när en hel rad rena räknefel korrigeras. Inte minst siffrorna för Sverige lyckades Piketty, enligt Financial Times, kopiera till fel kolumn. I ursprungsmaterialet syns ingen ökning av förmögenhetsklyftorna i Europa. I Sverige verkar skillnaderna snarast ha minskat under 2000-talet och ligger nära ett historiskt minimum.

Därtill kommer att fler förmögenheter i Sverige i dag är skapade av entreprenörer, samtidigt som andelen med ärvda förmögenheter bland de rikaste har minskat. Den sociala rörligheten har ökat, åtminstone i det avseendet.

Klyftorna i Sverige förefaller alltså tämligen oförändrade, trots att skattetrycket sänkts. Även bland andra EU-länder är mönstret att låginkomsttagare gynnas mer i länder som sänkt skattetrycket. Ett sådant mönster bevisar inte att det rör sig om ett orsakssamband, men borde vara en tankeställare för de som reflexmässigt vill höja skatter för att öka jämlikheten. I stället ter sig andra medel mer effektiva för låginkomsttagare.

Mest uppenbart i Sverige är att de olika formerna av bostadsregleringar skapar stora problem för ungdomar utan rika föräldrar. Likaså är bristerna i utbildningssystemet främst ett problem för ungdomar som inte får mycket stöd hemma.

Åtskilliga låginkomsttagare bor i gamla bruksorter och på landsbygden. Där stoppar övernitiska myndigheter många jobb och investeringar. Att det i snitt tar fyra år att få miljötillstånd till investeringar i industrin slår mot jobben i Gävleborg, men inte mot en it-konsult i Kista.

Företagsgrundare diskrimineras skattemässigt jämfört med många etablerade företag. Det finns få saker som är så viktiga för social rörlighet som att det är lätt för vanliga människor att starta företag och konkurrera med dem som redan är etablerade.

Rättvisepolitik kan alltså föras med många medel som är betydligt mer effektiva än högre skatter och bidrag. En rättvisepolitik som bygger på myter och räknefel är i stället låginkomsttagares största fiende.

STEFAN FÖLSTER

chef för Reforminstitutet och adjungerad professor i nationalekonomi vid Kungliga Tekniska Högskolan (KTH)

Från privat tidslinje på Facebook

NN (ursprungsfråga): Vi pratar om klass. Medelklass används som ett skällsord, även av folk som med alla rimliga mått tillhör denna. Sen finns det ju de med medelklassbakgrund som halkat ett snäpp ner ekonomiskt; de som kommer från överklass men själva aldrig lyckats med nåt och hamnat i pisset. Är man den klass man fötts in i, eller den man tagit sig till – upp eller ner? Om man är född medelklass men blir arbetslös eller långtidssjukskriven – blir man arbetarklass då? Om man hamnar i en lukrativ bransch och gör karriär, eller träffar nån riking – blir man överklass då? Många vill nog svara att klassbegreppet är ointressant eller antikverat. Nog för att det inte är lika tydligt och enkelt som i början av förra seklet, men nog fan är det av betydelse för hur man ser på sig själv, hur man betraktas, hur man tar sig fram och vilka förväntningar man har?

NN Klassbegreppet förlästat? My god!

NN Nej jag tycker inte det, men många gör. Tror jag.

NN Tre generationer sågs det ta att akklimatisera sig inom en ny klass!

NN Bourdieu har fuckat upp klassbegreppen, tycker jag personligen. Äger man inga produktionsmedel är man arbetarklass, annars inte.

NN men isåfall är de flesta kulturarbetare arbetarklass?

NN Ja, utan ägandes ateljéer, filmstudior motsv så

NN annars tänker man - jag - att kulturarbetare, kulturbranschen, är medelklass personifierad. Och så undrar jag: om skillnaden går mellan att äga produktionsmedlen eller inte - så finns ju ingen medelklass?

NN Martti! Om jag är sexarbetare så äger jag per definition mitt eget produktionsmedel, menar du att jag inte är arbetarklass då? Jag arbetar väl snarare som fan för min överlevnad utan att "suga" ut någon... det är väl snarare jag som blir utsugen

NN Det beror på...

NN Ja, typ! Sen är det en skillnad mellan att delta i produktion som de facto genererar mervärde - det är arbetarklass, sen finns det ett mellanskikt som varken äger produktionsmedel eller skapar 'vinst' och det är väl det som kallas medelklass. Fast idag är ju stora delar av de skikten på gränsen till proletariserade oxå. Grejen är väl att det är svårare för dem att uppenbart se sin roll så att de, teoretiskt sett, är lättrobligare.

NN Nej, jag ser ingen poäng med begreppet. Det berör oftast de som lyckats ta sig upp ett stycke över bottendragget, och då antingen som skällsord eller för att distansera sig från detta.

NN Jag gillar Bourdieu.

NN Jag gillar Marx.

NN Tycker han stämmer.

NN Jag gillar Marx oxå.

NN Jag tycker att Bourdieu skapar en massa skitdiskussioner beträffande vem som har rätt att kalla sig privilegierad i olika frågor

NN Har klass, den klasstillhörighet jag skulle tillskrivas om jag öht lyssnade på det örat skulle jag känna mig helt främmande inför oavsett vem som gjorde det och vart de skulle placera mig. Med risk för att låta högmodig, något jag kan

vara ibland men icke så här och nu, så vill jag påstå att jag litar i en egen liga.

NN Jo, jag tycker Marx har stora poänger...

NN Helt egen är ju iofs inte sant - tillhör den störtsköna klassen kom jag ju på.

NN Fan vad trött jag är....bör nog gå och lägga mig...men visst, Groucho är bra...och Harpo...och Chico...och Seppo...och Gummo...bra killar, de har klass...är störtsköna.

NN Så det råkar inte vara så att du är född av vissa empiriskt bestämbara föräldrar, i ett visst sociologiskt bestämbar samhällsskikt inom en administrativ yta på denna planet?

NN Marx var 'våran', han skrev om kapitalismen i väst, såsom den utvecklades här, inte utifrån strategiska anomalier i Ryssland eller Kina, som man blev tvungna att ta ställning till av faktiskt politiska omständigheter. Det var ju oxå det som låg bakom 'bjäbbandet' inom bolsjevikpartiet, motsättningarna mellan Trotskij och Stalin, och sedermera den sk kommunismens urartande. Men det tar inte en mm ifrån Marx, han har aldrig haft mer rätt än nu. Samtidigt som den politiska vänstern praktiskt taget lagt sig platt. Ödets ironi.

NN Visst var det så. Han var alltid bättre på att analysera kapitalismen än på att analysera proletariatets framtid. Men många av hans analyser håller ännu, och är användbara i framtida arbete.

NN Självt är jag från arbetarklassen och det handlar inte bara om att inte äga några produktionsmedel, det handlar till stor del om utbildningsnivå och kanske i ännu större utsträckning om attityden till högre utbildning. Jag är den enda i min familj som studerat vid universitetet och inte nog med det jag är ju tjej oxå så hur vågade jag sticka upp och tro att jag är något!? Jag är stolt och vet att jag är något, liksom jag är stolt över min äldste son som inte alls tagit upp stafettpippen utan arbetar och "gör rätt för sig". Men jag ÄR stolt för om ni inte har liknande bakgrund har ni ingen aning om hur man alienerar sig från sin släkt och att Dessutom välja att trots min höga utbildning gå och bli fattig kulturarbetare - att jag inte skäms! Blir skådespelerska i en familj där ingen någonsin varit på teater! Och studera Antropologi som ingen människa vet vad det är! Vet HUT! (Men jag visste aldrig hut och har fortfarande inte lärt mig. Jag kallar mig klasslös och är svävande som ett maskrosfjun mellan grupperingar av människor jag aldrig har en stark gemensam förankring med.) Men rötterna har jag ändå i den fattiga arbetarklassen och är riktigt stolt över. Min farmor var från en mycket fattig torparfamilj från Smålands magra tegar och dystra skogar och tvingades jobba mycket hårt från tidig ålder. Henne beundrar/beundrade jag oerhört.

NN Antropologi, det har jag oxå pluggat. Sen är det väl så att livet försiggår på många plan.

NN Tack för din story, NN. Spännande att se vilka vägar livet kan gå. Kalla sig medelklass eller inte, tja... För min del är mitt förakt för den sk svenska medelklassen som företeelse mer än avgrundsdykt...

NN Mor - terminalarbetare på Posten, far - lastbilschaufför. Kläder - ärvda och för små. Barbiedockor - noll. Men jag fick en Sindydocka när jag fyllde åtta och henne älskade jag så högt, så högt för jag hade ju bara henne. När klasskamraterna åkte på chartersemester utomlands tältade vi på Öland. Vi gjorde aldrig resor till Stockholm. Vi gick aldrig på restaurang. Men jag var bäst i klassen. Alltid något

NN: NN: vad är det du föraktar? NN: är du själv medel- eller arbetarklass? NN m fi: många - de flesta? - önskar nog att de vore fristående, oberoende. Kanske är man det i ngn mån om man brutit sig loss från sin föräldrageneration, utan att riktigt ha hittat hem i en ny grupp? Men isåfall är man nog ändå djupt präglad av sina föräldrars klasstillhörighet; har man lärt sig se livet som en kamp i motvind, som ngt serverat på ett fat eller som ngt där allt är möjligt för den som orkar kämpa tillräckligt hårt? Sen kan man ju ha en eller två föräldrar som därtill har en personlig/psykologisk känsla av utanförskap, att vara kuvad/motarbetad eller överlägsen och oöverbinnerlig.

NN Jag säger som NN jag har aldrig ens funderat på klass och vilken jag tillhör och när andra människor under livet fått för sig att vilja gissa var jag ska

stoppas in i för klass har det blivit lite hit och dit helt baserat på gissningar. De har fått gissa allt vad de orkar för mig spelar det inte ett dugg roll var de får för sig att vilja placera in mig. Deras problem att de ens vill och orkar. Bara det faktumet att jag delvis är uppväxt i Liberia har gjort att antingen var vi rika eftersom många trodde då att folk som jobbade utomlands tjänade massor av pengar eller så var vi missionärer. Det lustiga är när människor ställer frågan. Var dina föräldrar missionärer istället för: Vad gjorde dina föräldrar där. Jag är väl förtrogen med vad klassamhälle är and so on men har aldrig någonsin känt mig hemma närstånds ifråga om klasstillhörighet. I mitt liv har jag haft lite pengar men det har inte gått nån nöd på mig. Mycket pengar i hushållet under en period men de var inte mina och sen lagom för att återgå till lite vad det är för klass eller inte har jag ingen aning om

NN De här klassbegreppen bygger väl väldigt mycket på en stadsbefolkning, eller hur? Går vi tillbaka ett par generationer så var de flesta landsbygdsbefolkning. Inte lika lätt att definiera klass då. Eller?

NN Klasserna ersatte väl stånden? Klass kanske var något som kom med socialismens intåg? Sen finns det ju klassresor som då ofta går från "lägre" klasser. Sedan kan man ju fundera på om det bara finns en axel på människans tillhörighetsskala.

NN Klass handlar mycket om förväntan och vad man tror är möjligt. Som när barnen på lekplatsen i Rågsved frågade mig vad mina barns mamma jobbade med. "På en tidning" svarade jag. "Delar hon ut tidningen?" frågade de. För det var det enda tidningsrelaterade jobb de kände till.

NN En annan skiljelinje: Duschar du före jobbet eller efter jobbet?

NN Om man ska generalisera så är det väl främst människor från "arbetarklassen" som pratar om klass. Resten tror jag skiter i det. "Överklassen" är nog idag en intellektuell mediaelit. Pengar är inte kapitalet längre.

NN Det finns flera parallella klassindelningar. En är den som Martti nämner ovan med enbart två klasser: 1) överklassen som äger fabriker, har anställda och lever på sitt kapitalinnehav, och 2) arbetarklassen som arbetar i fabriker och inte har något kapital. I den indelningen finns ingen medelklass, och överklassen är inte den "intellektuella mediaeliten" - äger de inte sin arbetsplats är de lika arbetarklass som alla andra, hur intellektuella de är. Den modellen är användbar för vissa analyser, men inte för andra. Svagheten är att den inte tar med möjligheten till påverkan, inte tar med självvägande hantverkare och inte tar hänsyn till olika sorters produktionsmedel. När fabriken värde inte sitter i maskinerna utan i personalens huvuden.

NN Är bara jag och klass är ointressant oavsett om det gäller mig eller andra. Antingen gillar jag någon eller inte och om det är en uteliggare eller miljonär spelar ingen roll. Gillar däremot inte Jante..

NN Den som tror att det saknar betydelse vilken klass man råkat födas i och kommer från har dålig koll på sig själv m m.

NN Pengar är ingen måttstock på klass.

NN Skitenkelt. De som äger och tar beslut är överklass. Resten är arbetarklass.

NN Arbetarklassen är död! Leve arbetarklassen!!!

NN Jo, som jag skrev i mitt första inlägg NN så ser jag mig som klasslös men med rötterna i arbetarklassen. Klasslös därför att jag gjort en klassresa och lämnat en klass men inte nått någon ny klassdestination.

NN Jag ser det som så att den gamla s.k. arbetarklassen har blivit upphöjd till tjänstemän/quasi-kapitalister. Elitkapitalisterna finns fortfarande kvar, och istället buntar man ihop alla arbetslösa, utförsäkrade, sjuka etc. till något som förr beskrevs som trasproletariat hos kommunisterna. Däremot så har väl den arbetande sektorn fått sin status i samhället höjd över tiden - i alla fall i Sverige.

NN Just det ja, det är ju dit jag hör idag förresten - till trasproletariatet, hade ju

förträngt det.

NN Klassamhället finns definitivt kvar, däremot behöver själva klassindelningens begreppen moderniseras. Självt vet jag inte riktigt var jag hör hemma, arbetarklass på pappas sida småjordbrukare på mammas sida.

NN Uppväxtens klassmiljö måste ha oerhört stor betydelse, beroende på om ens föräldrar/förebilder känt sig underkuvade och maktlösa, eller om de tagit för givet att de själva kan bestämma och att det finns backup i form av pengar, utbildning, kontakter osv. Visst är det svårare idag, när så mycket av produktionsmedlen utgörs av våra hjärnor, men hur fri och trygg man är är väl avgörande.

NN Tja, min farsa var tjänsteman och min morsa vanlig undersköterska, så jag borde väl höra till arbetarklassen isf. Dessvärre har jag aldrig resonerat i de termerna. Som någon sa ovan är det nog bara kommunister som bryr sig om att dela in befolkningen i uttalade klasser.

NN Det är det inte alls, NN. Och oavsett vad man kallar det, ligger resonemanget till grund för mycket avund, förakt och fördomar.

NN Då får man väl sluta resonera i termer av klasser isf. ???

NN Självt delar jag nog snarare in människor i "goda" eller "onda" - om det nu skall göras nån indelning alls.

NN Lite som med diagnoser: orden är ointressanta, men resonemanget bakom intressant. Så länge inte den som kallas arbetarklass blir hämmad och drar slutsatsen att det inte är nån ide. Det ger en pusselbit i svaret på varför man hamnar där man hamnar. Sen ligger det i sakens natur att sen som lyckas inte känner behov av en förklaring därtill, medan den som upplever hela livet som motigt kan tycka det är skönt att förstå varför.

NN Jag förmodar att en påfallande stor andel av dem som deltar i den här diskussionen tillhör samma hopplösa trashproletariat, och att det är just detta faktum som är drivkraften bakom att yttra sig. Träden skänker en fiktiv känsla av möjligheten till social mobilitet eller åtminstone erbjuder den ett tillfälle att sitta och plocka med definitioner, som om det funnes alternativ i den socioekonomiska bestämningen. Gissningsvis är merparten av kommentatorerna emellertid så pass till åren komma att de har sina eventuella klassresor bakom sig. Hur man än vänder sig har man röven bak.

NN Creative trash, var en klassbeteckning jag hörde en gång, och som jag omedelbart identifierade mig med. Prekariat är en annan, vidare, men lika relevant. Vi får ibland höra att vi är medelklass, och då med vad jag tolkar som en anklagande ton. Att vi därmed haft det väl förspant och inte vet hur bra vi har det. De som kan beskriva sig själva som arbetarklass är oftast stolta över det, och fortsätter gärna använda beteckningen även efter det att de gjort en uppenbar klassresa. Min tolkning är att man som arbetarklass kan hävda att alla framgångar skett av egen kraft, mot alla odds. Med två tomma händer, lite som The American Dream.

NN Handlar inte det om man hamnar längre ner av försämrade livsvillkor om vad man själv anser eller verkligen börjar leva som degraderad? Men har man t.ex. adelskap och är lite ädel från födseln, så spelar det ingen roll.

NN Hur ser andra på en?

NN och jag undrar fortfarande varför du hatar oss, NN!?

NN Det gör jag inte, ber om ursäkt om min formulering lett tankarna dit. Jag ifrågasätter ju nyttan av begreppet i sig, inte minst eftersom det blir så spretigt (och privilegiefrågan kan utredas in absurdum). När jag trots detta använder ordet är det med förbehållet "som företeelse", dvs med de konnotationer som ordet har. Men vore det inte för att jag själv räknades till medelklassen är det mycket möjligt att jag skulle förhålla mig helt neutral till densamma.

NN Tänkte du menade nåt i den stilen men behövde få det svart på vitt...
